

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved W. Christiansen, Chr. Stenz og Inger Bjørn Svensson

INDHOLD:

9. april på Sønderbro i Haderslev

Laust Kristensen:

Det gamle præstebibliotek i Burkal

K. G. Ljunggren:

Sankt Knudsgilder før og nu

F. S. Grove-Stephensen:

Frederik VI og den hovedløse høne

Holger Jacobsen:

Jomfru Fanny endnu en gang

Morten Kamphövener:

En dokumentation (Svar til Holger Jacobsen)

Boganmeldelse

Fortegnelse over avisartikler i 1964

»BOGBØRSEN«

En af vore læsere har foreslået, at Sønderjysk Månedsskrift forsøgte at formidle en udveksling af litteratur, således at man kunne udbyde værker, man ikke havde brug for, og efterlyse andre, man manglede.

Det er vi villige til at forsøge.

Vi optager disse tilbud og forespørgsler gratis, men overlader til de interesserede at kontakte hinanden direkte. – Breve til »Bogbørsen« sendes til Sønderjysk Månedsskrift, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Redaktør E. Wittrup-Johansen, Rådmandsløkken 9, Sønderborg. Tlf. (044) 2 10 87

Har: Sønderjysk Månedsskrift 3. årg. nr. 3 – 4. årg. nr. 1 2 3 4 8 9 10 – 5. årg. nr. 1 2 12 – 6. årg. nr. 1 2 4 5 8 9 10 11 – 7. årg. nr. 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 – 8. årg. nr. 1 2 3 4 5 6 – 10. årg. nr. 1 3 4 5 6 7 8 9 10 12 – 11. årg. nr. 1 2 7 9 – 12. årg. nr. 3 5 – 13. årg. nr. 3 6 9 11 – 14. årg. nr. 6 9 10 11 12 – 16. årg. nr. 2 8 14 15 16 18 – 17. årg. nr. 3 5 – 18. årg. nr. 5 6 8 11 12 – 19. årg. nr. 4 5 6 8 9 – 21. årg. nr. 3 10 11 12 – 22. årg. komplet – 23. årg. komplet – 24. årg. nr. 1 3 4 5 7 9 11 12 – 25. årg. komplet – 26. årg. komplet – 27., 28., 29., 31., 32., 33. årg. komplette – 38. årg. nr. 10 11 – 39. årg. komplet – 40. årg. nr. 1 2 3 4 6 7 8 10 11 12

Ønsker: Sønderjyske Årbøger: 1897(I) 1899(I) 1901(I) 1902 1914(I) 1940 1941 1951(II) 1955(I) 1956(I) 1957 1958 1959 1960 1961(I) 1962(I) 1963(I)

Refugiet, Løgumkloster, bibliotekar frk. Bartholdy. Tlf. (047) 4 33 24.

Ønsker: Sønderjyske Årbøger: 1892

Sønderjysk Månedsskrift 2. årg. nr. 1 – 21. årg. nr. 7 – 34. årg. nr. 4 6 8 10 – Hele 9. årg. og 30. årg.

Grænsevagten 1919/20 – 1920/21 – 1934 – 1918/19 hefte 12 – 1921/22 hefterne 1 2 3 – 1923/24 hefte 5

Troels Fink og J. Hvidtfeldt: Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie. 1944.

Arkivar H. Worsøe, Landsarkivet, Åbenrå. Tlf. (046) 2 27 04.

Ønsker: Sønderjysk Månedsskrift 1. årg. nr. 2 3 8 – 18. årg. nr. 3 – 20. årg. nr. 8 – 24. årg. nr. 7 8 10

Hans Schlaikier: Åbenrå søfarts historie. (På dansk eller tysk)

To af denne kanons mandskab faldt, nemlig kornet F. Vesterby (yderst til venstre) og menig 305, Chr. Hansen.

9. april 1940 på Sønderbro i Haderslev

Den 9. april 1940 blev Haderslev i syd forsvaret mod de fremrykkende tyske tropper ved to stillinger, der i hast var blevet indrettet på Sønderbro og på Hertug Hansbroen.

Kl. 4,15 kom meldingen til Haderslev kaserne, at tyskerne var gået over grænsen, hvorefter 3. bataillons 5. kompagni under kaptajn P. Bosse og 2. regiments kanonkompagni under kaptajn E. Nielsen rykkede ud til Sønderbro.

Soldaterne trak fire tunge mergeltipvogne af sporene langs kanalen og ud på gaden, hvor de nok spærrede for den kørende trafik, men ydede dårlig dækning for forsvarerne. En kanon blev posteret ved Hertug Hans Hospital og to mindre foran slotsvandmøllens maskinhus, på grund af manglende tid uden nogen form for dækning og alle foran lyse mure, hvilket gav fjenden en ekstra fordel. Desuden blev der opstillet nogle rekylgeværer, og oppe i møllehuset fik man installeret to maskingeværer bag opstabilede klidsække.

Civilbefolkningen voldte soldaterne mange besværligheder – drengene på fotografiet er for så vidt typiske.

En af byens præster ville på morgentur syd ud ad Åbenråvej sammen med sin hustru og opgav kun nødtvungent sit forehavende. Han var dybt rystet over, at soldaterne havde i sinde at skyde, hvis fjenden viste sig. Folk var i det hele taget uvillige til at følge opfordringerne til at gå hjem,

selv om de fik at vide, at skydningen når som helst kunne begynde. De ville se, hvad der skete. Mærkeligt nok blev kun en enkelt civil ramt af tyskernes kugler, da han under selve kampen trods advarsler gik tværs over gaden.

Andre kunne ikke indse, at det var nødvendigt at stoppe trafikken, når der var krig, og bilerne måtte lodeses uden om spærringen ad en smal passage.

En privat bilist, der kom sydfra, meldte, at han var kørt forbi en del tyske tropper på hovedvejen, og umiddelbart før fjenden nåede frem, svingede en lastbil op foran tipvognsspærringen, chaufføren sprang ud for at spørge, hvad alt dette skulle betyde, men fik besked på omgående at køre væk, fordi lastbilen forhindrede soldaterne i at komme til at skyde.

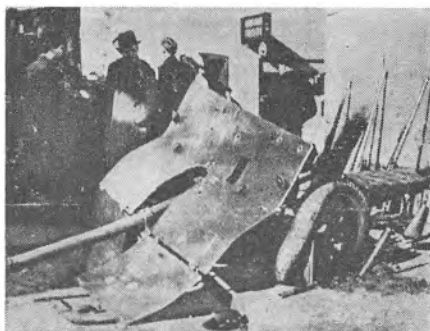
Tyskerne nåede Sønderbro omtrent klokken 7,50, og kampen varede cirka et kvarter. Den standsede, da regimentsskriveren, der kom kørende bag på en motorcykel, overbragte divisionens ordre om, at der ikke længere skulle gøres modstand. Motorcyklen nåede frem til kommandostationen på Sønderbro mellem to byer fra tyske maskinkanoner samtidig med, at man fra restaurationen i nabohuset tilkaldte obersten; han fik telefonisk melding om, at der var blevet ringet fra krigsministeriet, at al modstand skulle ophøre.

Kampen ved Sønderbro kostede tre mand livet, mens fem blev såret.

Ved Hertug Hansbroen havde man opført en dobbeltspærring af vogne og bjælker fra Henry Christiansens tømmerlager lige ved broen, men 3. bataillons 4. kompagni, som kommanderedes af kaptajn Otto Olsen, fik ikke gjort brug af deres våben, før der indløb ordre om, at der ikke måtte skydes.

Kort efter kom til soldaternes forbavselse en politibil kørende, hvorfra der råbtes »Almindelig mobilisering«.

På kasernen havde man inden kampen fået udrustet tyve mand, men omtrent hundrede hjemsendte værnepligtige nåede at følge mobiliseringsordren. De, der mødte under og efter kampen, blev afvist, og de tyve ikklædte blev hjemsendt efter kampens afslutning.

Efter kampen.

Gengivelse af 6. del af Luthers værker (33,5 • 23 cm). De otte af de elleve bind, der nævnes i inventariet fra 1760, er alle indbundet på lignende måde i skind og med metalhjørner. Midterfelterne, der bærer forskellige motiver fra bind til bind, gengiver på dette antagelig Luthers træk. Hvor, hvornår og af hvem dette fantastiske stykke bogbinderarbejde er præsteret, vides ikke.

Det gamle præstebibliotek i Burkal

Pastor Laust Kristensen, Burkal, fortæller om de gamle bøger – en af dem, Luthers skrifter VI, er mere end fire hundrede år gammel –, som han har »fundet« på en reol oppe på præstegårdens loft.

I januar måned i år opdagede aviserne¹, at vi i Burkal præstegård havde fundet eller snarere fremdraget nogle gamle bøger på præstegårdens loft, og regionalradioen var også ude efter et interview. Selv om der endnu er uklare punkter i forbindelse med disse bøger, er det måske alligevel på sin plads her at give en kort beskrivelse af omstændighederne ved dette »fund«. Når fund sættes i gåseøjne, skyldes det, at bøgerne i hvert fald under mine tre forgængere her i embedet har stået frit fremme. Burkal sogn har altid krævet sin mand, og har man ikke en speciel kærlighed til bogen og interesse for den, får den lov til at blive stående, ja, hvad værre er, når den synes gammel og uanselig, smider man den ud som brugt fodtøj, der ikke passer til nye ben.

På præstegårdens loft stod der en ret stor reol fuld af bøger, det meste

1. »Vestkysten« 9. 1. 1964; »Flensborg Avis 23. 1. 1964; »Jydske Tidende« har også haft en udførlig omtale.

deraf fra et gammelt tysk skolebibliotek, som måske er kommet hertil, da man i 1923 flyttede fra den gamle skole, der lå lige overfor præstegården, og til den nye skole, der ligger i Bov. Foruden enkelte bøger, der må have tilhørt bortrejsende præster, og lidt ligegyldigt arkivmateriale stod der også 19 bøger, som klart adskilte sig fra de øvrige både i indbinding og indhold. Disse bøger, der indeholder teologi på tysk og latin, er trykt i årene fra 1559 til 1708, de tre yngste i 1702 og 1708, alle de øvrige i det 16. og 17. århundrede.

I 1938 skrev Carsten Jensen Petersen sin bog om »Slesvigske Præster«, og i 1941 udkom »Slesvigske Landsbykirker« i bogform, men nogen omtale af et præstebibliotek, som det har set ud inden år 1700, findes ikke. Vi får at vide, at kirkerne normalt købte de nødvendige bøger til præsten, og at Hans den Ældre i 1575 bevilligede 200 mark til et fællesbibliotek i Haderslev, desuden hører vi om flere præster, der havde store bogsamlinger på indtil tusinde bøger². Når Carsten Petersen ikke omtaler eller beskriver et sådant bibliotek, er det da, fordi han ikke kendte noget?

Sammen med bøgerne var der to gamle inventarier, et fra 1760 og et fra 1802; det sidste er på 287 sider, hvoraf de fleste er blanke, og er sidste gang set af provsten vel ved eftersyn af kirkens bøger i 1881. Inventariet af 1760 angiver atten bøger, der tilhører embedet uden nogen kommentar. I 1802 optegnes de samme bøger med en bemærkning om, at de er i en dårlig forfatning. Men derefter er der tilføjet med en fremmed hånd, at nu er alle bøgerne forsvundne.

Af de bøger, der i Kirkeordinansen af 1542 kræves i en præstegård på landet, er der egentlig kun bibelen, men den regel, som da blev indført, må nok ses som baggrunden for tilstedeværelsen af et præstebibliotek. Uden på nuværende tidspunkt at kunne fremlægge en liste over de almindeligste bøger i præstegårdene, kan man sikkert gå ud fra, at der har været en bogbestand, som er bekostet af kirkerne. Gamle præstegårdsinventarier kan

2. Carsten Jensen Petersen: Slesvigske Præster, s. 323.

3. J. P. G. Claudius var præst her fra 1838–1848; selv om præstegården blev bygget i 1840, må han jo have haft så megen sans for de gamle bøger, at han har taget de fleste med over i det nye hus. Til gengæld må der have været noget rodet i præstegården, dengang præsten mente, at alle bøgerne var forsvundne. Det er vel næppe tænkeligt, at de har været opbevaret andre steder.

Den firesprogede bibel fra 1596 (38,5 • 25 cm) slået op på den første side af Johannes evangelium. Træsnittet viser evangelisten med ørnen, som er det særlige symbol for ham. De fleste bøger i bibelen er forsynede med træsnit, der angiver eller viser et eller andet om forfatteren eller indholdet. Dog er der intet billedmotiv ved de »stivulsomme« bøger som de apokryfe i det gamle testamente og Jakobsbrevet i det nye, hvorimod Johannes åbenbaring som den eneste har flere motiver.

Nogle af de mere dekorative træsnit, der findes i denne bibel, går i øvrigt igen i Philipp Nicolai's værker og i Dedekennus' Concilbestemmelser og Beslutninger, selv om forlag og udgivere ikke synes at være de samme.

Den tyske tekst til venstre er Luthers oversættelse; længst til højre er en græsk tekst gengivet, og i midten er to latinske, dels den gamle version, dels en ny version, sandsynligvis den i 1590 autoriserede normaloversættelse.

Cap. 11.

Das I Cap.

CAPUT PRIMUM.

Κεφαλ. α'.

Verbum
caro fa-
ctum est.

In anfang war
das wort / vnd
das wort war
bey Gott / vnd
bey Gott war das

- wort.
2. Dasselbige war im anfang bey Wort.
 3. Alle ding sind durch dasselbige gemacht / vnd on dasselbige ist nichts gemacht / was gemacht ist.
 4. In im war das leben / vnd das leben war das liecht der menschen.
 5. Vnd das liecht scheint in der finsternis / vnd die finsternis habens nicht begriffen.
 6. Es ward ein mensch von Gott gesandt / der hieß Johannes.
 7. Derselbige kam zum zeugnis / das er von dem liecht zeugete / auff das sie alle durch in glaubten.
 8. Er war nicht das liecht / sondern das er zeugete von dem liecht.
 9. Das war das warhoffige liecht / welscho alle menschen erschachtet / die in diese welt komē.

11 per
manum
vni for-
mas, et
abique
eo ne u-
ni qui-
dem fa-
cti, quod
quid fa-
cti.
12. pti-
rum ho-
minum.

13 ut om-
ni homo
crederet
per ma-
num e-
ius.

14. Ver-
tatu.

In principio
erat Ver-
bum, &
Verbum erat
apud Deum, &
Deus erat Verbum.

2. Hoc erat in principio apud Deum.
3. Omnia per ipsum facta sunt: & absq; eo factum est nihil, quod factum est.
4. In ipso vita erat, & vita erat lux illa hominum.
5. Felix illa in tenebris lucet, sed tenebrae eam non comprehenderunt.
6. Fuit quidam missus à Deo, cui nomen erat Johannes.
7. Is venit in testimonium, ut testaretur de luce, et omnes crederent per ipsam.
8. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.
9. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in mundum.

In principio
erat Verbum, &
Verbum erat
apud Deum, &
Deus erat Verbum.

2. Hoc erat in principio apud Deum.
3. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factum est.
4. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum:
5. Et lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt.
6. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Johannes.
7. Hic venit in testimonium: ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.
8. Non erat ille lux: sed ut testimonium perhiberet de lumine.
9. Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

In αρχη
ἦν ὁ λόγος,
& ὁ λόγος ἦν
πρὸς τὸ θεόν,
& ὁ θεὸς ἦν
ὁ λόγος.

2. Οὗτος ἦν ὁ λόγος πρὸς τὸ θεόν.
3. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, & χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ οὐκ ἐγένετο.
4. Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, & ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων.
5. Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, & ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.
6. Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπασταλμένος πρὸς τοῦ θεοῦ, ὀνομασθεὶς ἰωάννης.
7. Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτόν.
8. Οὐκ ἦν ὁ ἀπὸ τοῦ φωτός, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.
9. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φέρει χάριν καὶ ἀλήθειαν ἐπιπέμπον εἰς τὴν σκότιν.

Mat. 11
12
13

14
15

Et

In

In

Et

nok give et og andet i så henseende, og det er på højeste tid, at de få rester, der er tilbage, bliver fremdraget.⁴

I 1760 er der som anført opgivet elleve titler:

1. En firesproget bibel (græsk, to latinske og en tysk tekst) i tre folio-bind, en prægtig bog, der desværre er slemt mishandlet, trykt i 1596 i Hamborg og udgivet af Jakob Lucius Junior. Hvornår og af hvem bogen er købt, vides ikke.

2. Philipp Nicolai's samlede værker, et bind latin og to bind tysk. Ud-givet af G. Dedekennus 1617 og trykt i Hamborg af H. Carstens. Bogen er købt omtrent 1620, medens Tycho Sveno Hoyer var præst i Burkal. Nr. syv på inventarielisten, nemlig Dedekennus' samling af concilbestemmelser og beslutninger i et dobbeltbind trykt i Hamborg af Poul Langen i 1623 er også anskaffet af ovennævnte præst.

3. Bibelen på latin er forsvundet.

4. Christian IVs danske bibel, der er trykt i 1633, er anskaffet til kirken i 1699 af Christian Amders. Bibelen fandtes sammen med de andre bøger, men det formodes, den er brugt i kirken, da både Amders far og søn var præster her, og de er alle tre tysk uddannede.

5. og 6. Hieronymus Wellers skrifter på latin og tysk (Weller (1499–1572) var samtidig med Luther og ven med ham), trykt i Leipzig 1702, udgivet af Universitetet i Wittenberg. Værket er anskaffet af ovennævnte Christian Amders.

7. Se ovenfor.

8. Sjette og niende del af Luthers skrifter på tysk. Niende del er forsvundet, men sjette del er her endnu i dårlig stand. Trykt i Wittenberg i 1559 af Peter Seitz. Om det er den første tyske udgave af Luthers skrifter, der blev udgivet fra 1539–1559 i 12 bind, er jeg ikke klar over.

9. Inauguratio Christiana Albertina er forsvundet og mig ubekendt.

10. »Der Sonnen Staats Wiederlegung« i tre bind er ligeledes forsvundet og mig ubekendt.

11. Paul von Eitzen: »Christliche Unterweisung« er også forsvundet, men erindrer os om dengang, Paul von Eitzen var provst, ja, egentlig biskop for den hertugelige del af Sønderjylland, den gottorpske, idet sognet

4. På Refugiet i Løgumkloster har man nogle få bøger, der kan have hørt til i et præstebibliotek. Præstegården i Ketting på Als har elleve bind af den første tyske Lutherudgave (10. bind mangler), samt fire andre bøger fra 16. årh.

5. Indholdsmæssigt og udstyrsmæssigt er bind 6 i Burkal og bind 6 i Ketting præstegård identiske, men bind 6 fra Ketting er trykt i 1553 hos Hans Luft. Bindene er ens lige til træsnitter på titelbladet. Om bind 6 i Ketting er førsteudgaven, kan jeg på nuværende tidspunkt ikke afgøre. Disse bøger kom i mange oplag helt til 1603.

6. Paul von Eitzen sad faktisk som biskop i den gottorpske del, og da han var en lidenskabelig modstander af Konkordiebogen (hvis indførelse han hindrede), men alligevel ønskede en fast afgrænset lære, oprådte han selv som lærefader. Han indførte et præsteløfte, og præsterne skulle læse hans bøger. Se: Feddersen: Schleswig-Holstein und die lutherische Konkordie, s. 86 ff.

her ved Hans den Ældres død kom under Gottorp.⁶ Inventariet af 1760 angiver altså ialt atten bind, hvoraf de syv er forsvundet. Disse oprindelige elleve bøger, vi endnu har, er indbundne i ensartede læderbind med beslag og spænder med undtagelse af de tre bøger, som Christian Amders købte, nemlig Wellers skrifter, der er i pergament, og Christian IVs bibel, der nok er indbundet i læder, men ikke som de øvrige.

Sammen med disse elleve bøger var der imidlertid endnu otte interessante bøger. I inventariet af 1802 var der under bemærkningen om bibliotekets forsvinden skrevet »Confessio«, måske har den daværende præst dermed antydnet, at han havde 2. udgave af Konkordiebogen⁷, der udkom i 1708. Det er et velholdt eksemplar i pergament. Desuden er der fire bind af Martin Chemnitz »Harmoniæ Evangelicæ« (kommentar til det nye testamente på latin), som efter forfatterens død blev udgivet først af Polykarp Leyser, og da han døde i 1610, fortsat af Johannes Gerhard. Disse fire bind er trykt fra 1593 til 1627, men udgør kun en del af hele værket. Endelig er der endnu en kommentar af Johannes Gerhard selv, »Harmoniæ Historiæ Evangelicæ«, der behandler lidelseshistorien og opstandelsen; den er trykt i 1617. Der er også en slags dogmatik i samlingen, ligeledes på latin, nemlig Tobiaæ Pranneri, Systema Theologiæ Gentilis Purioris, udgivet i Basel 1679. En besynderlig bog, som vistnok prøver at læse den kristne dogmatik også ved hjælp af hedenske religioner. Disse syv bind er indbundet i pergament. Endelig er der en tysk bibel fra 1675, der er trykt i Lyneborg, og som er en foræring til kirken fra sognet.⁸

Hvornår disse sidst nævnte bøger er kommet i præstegården, kan ikke ses, da der ingen antegninger er i bøgerne.⁹ Når de ikke er opgivet på inventariet fra 1760 og 1802, skulle man mene, de var anskaffet senere, men det forekommer mig lidt mærkeligt, at man omkring 1800 erhverver 200 år gamle kommentarer til Ny Testamente. De elleve bøger, der er tilbage af de optegnede i inventariet er alle foliobind, medens de sidst omtalte otte bind er i kvart.

Det ville være interessant, hvis man ved fælles hjælp her i Sønderjylland kunne finde frem til de »skatte«, der sandsynligvis endnu findes rundt omkring. Måske kan man i inventarlisten se hvilke værker, der har stået på præsternes reoler og ad denne vej delvis finde ud af, hvad der er blevet forkyndt fra prædikestolene.

Laust Kristensen

7. Konkordiebogen indførtes i den hertugelige del af Sønderjylland i 1734, jvf. Feddersen s. 196.

8. Hos en privatmand i Møgeltonder har jeg set en Lutherbibel fra 1670 trykt i Nürnberg.

9. Mig bekendt har ingen af præsterne her i embedet udgivet teologiske værker, hvor eventuelle henvisninger kunne føre på sporet. Måske kan en minutios gennemgang af de gamle regnskabsbøger give et resultat.

Sankt Knudsgilder før og nu

Selv om Skåne har været svensk i mere end 300 år, er den danske tradition i Sankt Knudsgilderne stadig levende, fastslår professor K. G. Ljunggren, Lund, og interessen for gilderne er stigende. Man har med held genoplivet gilderne i flere mindre byer.

(fortsat)

Ved disse lejligheder var det, nye medlemmer optoges, men den der ville være medlem, måtte ikke alene være en ærlig og uberygtet person, han måtte heller ikke være kendt, hedder det, som »ældåre« (øldrunker) eller »klammershoved«.

For forsyningen med godt øl blev der sørget vel, siden kong Frederik II i 1570-erne havde givet gilderne i Malmø og Lund ret til toldfrit at indføre seks læster rostockerøl hver, og seks læster svarede til 72 tønder. Disse privilegier fornyedes af de svenske konger langt ind i den svenske tid. Karl XI udvidede dem for Malmøgildets vedkommende til også at gælde vin: 4 amer spansk, 6 amer rhinsk og 4 amer fransk (1 ame = 157 l). Man fik da også lov til i stedet for en eller anden slags drik toldfrit at indføre urtekramvarer, og endnu ved midten af det 18. årh. havde gildet i Malmø en god indtægt af dette privilegium.

Gildet i Malmø trådte nu i forgrunden. Byen Malmø blomstrede og med den Sankt Knudsgilde. Frederik II trådte ind i gildet og forærede det en pragtfuld pokal, hvoraf gildets oldermann endnu i dag drikker indtrædende brødre til. Siden da er en lang række kongelige og fyrstelige personer og mange andre af denne verdens store blevet indført i gilderegisteret og har spredt glans over de store fester, der nu som regel fejres med et par års mellemrum på Malmø rådhus. Landshøvdingen i Malmø har i mangfoldige år været oldermann, og gildet forsamles i Knudssalen på rådhuset – det er gildet, som engang har bekostet denne pragtfulde sal. Gildet er nu et fest- og paradegilde – man kan vistnok sige, at det langt op i tiden var Knudsgildet, som sørgede for Malmø bys officielle repræsentation ved ekstraordinære og højtidelige lejligheder som kongebesøg og lignende.

Men i Malmøgildets krønike, hvori berettes om mange strålende fester, kan man også ind imellem finde spor af gildets ældgamle forpligtelser om bistand over for nødstedte brødre. I 1671 var Jørgen Krabbe, en af den skånske adels allerfornemste, trådt ind i gildet. Han var en af de danske adelsmænd, der havde aflagt ed til Sveriges konge, og han blev i 1676 svensk baron. Under den skånske krig vågnede hans følelser for det gamle

Sankt Knudsgildet i Flensborg ejer tre faner, der er skænket af tre danske konger: Frederik V.s fra 1759, Frederik VII.s fra 1859 og Frederik IX.s fra 1959. Den sidste blev ved Knudsgildets fest den 7. januar 1962 overrakt den daværende oldermænd, bankdirektør Johan Wrang, af generalkonsul, dr. phil. Troels Fink.

fædreland imidlertid, men hans forsøg på at ride to heste mislykkedes, og enden blev, at han dømtes til at miste livet på grund af højforræderi. Henrettelsen fandt sted på Store torv i Malmø. Krabbe havde ladet nogle ord falde om, at måske nogle af Sankt Knudsbrødrene ville gøre ham den sidste ære. Indenfor »spetsgården« – d. e. vagten af soldater omkring retterstedet – stod også »de fromme mænd af Knudslavet« i samlet trop. Baronen gik

frem og tog dem alle i hånd, »eftersom han var deres broder«, og »en mægtig venlig afsked« fulgte. I lange sorte kåber fulgte de lidt senere hans lig til Genarps kirke. Fortællingen om Jørgen Krabbes død genspejler en sidste gang en hel del af de middelalderlige skrærs indskærpen af solidariteten mellem Knudsbrødre, når nogen broder var stævnet for sin konge eller kom i livsfare. Det store opbud af sortklædte Knudsbrødre vidner vistnok også om, på hvis side Malmø-borgerne i almindelighed i sjæl og sind havde stået under den nylig afsluttede krig, der for bestandig bandt Skåne til Sverige.

For gilderne i Lund og Ystad fulgtes blomstringen i det 16. årh. af en lang nedgangsperiode. Krig og ildebrand hærgede de små byer grusomt. Det var nær ved, at byernes ulykke var blevet gildernes. Deres gamle aktstykker og det meste af deres ejendom blev flammernes bytte. I Lund var der i 1678 11 brødre, i 1717 8, og det år var der kun ni daler i kassen. Kort forinden havde man haft lidt mere, men brødrene havde dengang skyndt sig at dele kapitalen, hvorved også de forarmede enker fik et kontant udbytte. Denne deling skete, efter at man havde opdaget, at de ganske få af gildets klenodier, der var tilbage, en fin sølvkande og den store sølvfugl i lænken, var forsvundet. Det viste sig, at borgmesteren i byen havde taget dem i sin varetægt og pantsat dem i Malmø »udi sin store trang for sin, sin hustrus og sine mange børns føde og ophold«. Han kunne til al lykke løse begge dele hjem igen, og takket være denne uregelmæssighed blev klenodierne måske forskånet for den skæbne, der ramte gildets øvrige ejendom. Det, der i denne onde tid mere end noget andet bidrog til at holde Knudsgildet i live, var klokken. Når gildets ejendom forsvandt ved krig og ildebrand, dets privilegier blev værdiløse, og dets øvrige aktiver blev forødet eller gik i glemme, blev klokken ved at være et aktiv, en ting, der hverken kunne forsvinde eller gå i glemme. Den blev den eneste faste indtægtskilde, da man gerne ringede med den også for hedengangne, der ikke tilhørte gildet, og den holdt altså organisationen sammen.

I det 18. årh. begyndte det at gå opad igen. En driftig oldermand, borgmester Zacharias Melander, indledte i 1719 reformvirksomheden. Den gamle skik levede stadig, at Knudsbrødrene skulle bistå hinanden ved sygdom og død. Klokken gav jo allerede indtægter fra folk, der stod udenfor, og nu vedtog man, at brødrene ikke alene som hidtil skulle bære deres hedenfarne brødre, men de skulle også »bære fornemmere personers lig til graven mod erstatning«, og at denne godtgørelse skulle være »mindst 40 daler sølv mønt, men vel mere, alt efter dødsboets formue eller den afdødes stand eller værdi i livstiden«. Gildet var blevet et ligbærerlav, men i længden førte denne udvikling til, at det overlevede. Medlemstallet begyndte atter at stige, og de økonomiske forhold blev langsomt men sikkert bedre.

Gildet var stadig et borgergilde, men blandt medlemmerne fandt man

regelmæssig borgmesteren, rådmændene, nogle af byens præster og i stigende tal de førende købmænd. Lund havde i 1658 fået sit universitet, og langt ind i det 19. årh. bestod byen af to samfund (kommuner), det borgerlige og det akademiske. Universitetet lå omgærdet af en mur. Det havde sine egne love og sin egen retspleje, for professorer, docenter og for studenter, men også for de håndværkere og bestillingsmænd, der var knyttet til universitet. Henimod slutningen af det 18. årh. begynder man at spore en vis interesse hos akademikerne for gildet, og i begyndelsen af det 19. årh. trådte en lang række kendte professorer ind – den mest berømte af dem alle var digteren Esaias Tegnér, der blev broder i 1807.

Man begyndte nu at få øje for det gamle gildes historiske værdier, og samtidig blev det »fint« at gå med i gildet. Udadtil markeredes dette ved, at landshøvdingen i lenet eller biskoppen i stiftet i adskillige årtier kom til at stå som gildets oldermand, men også af, at mange officerer begyndte at dukke op blandt de recipierende.

Heldigvis gik den gamle karakter af borgergilde dog ikke tabt, og medlemmer af borgerskabet søgte i stadigt stigende tal derhen. Det var borgere i byen, der dygtigt byggede gildets økonomi op, således at det blev i stand til at genoptage sin gamle understøttelsesvirksomhed, og med tiden kom fra deres kreds en række donatorer og velgørere. Mest kendt af disse er en beskeden krovært, Ola Lundberg, blevet, dels for et betydeligt legat stiftet til gavn for Lunds håndværkere, dels for en lille gave til Knudsbrødrenes traktering ved gildets sammenkomst i begyndelsen af januar. Det efterfølgende selskabelige samvær kaldes mellem Knudsbrødre for »Ola Toddy« efter den drik (toddy), der bliver skænket, og ved den lejlighed hyldes mindet om gildets velgørere gennem tiderne.

Vi er nu nået til vor egen tid, og det er på tide at stille spørgsmålet: Hvad er der i dag tilbage af det gamle i disse skånske gilder, der bærer Sankt Knuds navn? Nærmere beset er det i hvert tilfælde i Lund – og i Ystad – ikke så lidt.

Der er understøttelserne til trængende brødre og søstre. De spiller naturligvis en beskeden rolle i dagens svenske velfærdsstat, men der er trods alt gode muligheder for, at de kan blive til nytte og glæde for dem, der er havnet lidt i skyggen.

Endnu i dag ringer den Knudsklokke, som gildet i 1559 lod hænge op i domkirkens søndre tårn »Lunde by til beste«. I mere end 400 år har den kaldet brødre og søstre til gildets sammenkomster, ringet for deres sjæle og er blevet hele byens »vårdklocka«, som man sagde i gamle dage. Vi begynder i Lund vor arbejdsdag ved dens klang, og når aftenen kommer, lytter vi igen til dens sølvtoner. Knudsklokken er blevet et umisteligt islæt i by-

ens melodi, og vi i Sankt Knudsgildet i Lund er stolte over, at den er vor.

Brødrene bærer ikke mere deres afdøde til graven, og langt mindre bærer de fremmede folk mod betaling. Den ligbåre, der blev anskaffet i 1733 og som udtrykkeligt betegnes som »let«, skønt den var beregnet til at bæres af 24 mand, er for længst sporløst forsvundet, men »Kulturhistoriska Museet« opbevarer gildets sidste ligvogn, der var i funktion endnu i 1950-erne, og som gildets medlemmer disponerede gratis over.

Gildets årsfest, »Adeldrikken«s efterfølger, er i dag den største fest. Den har længe fundet sted på den dag, der i den svenske almanak bærer navnet Knud, den 13. januar. Middelalderens messe og den sene middelalders oplæsning af de afdødes navne af gildeskriveren er blevet afløst af oldermændens mindeord. Efter reglerne tilkommer det ham at åbne sammenkomsten, idet han »med passende ord, minder om de brødre og søstre, der er døde i årets løb«. Derpå følger en højtidelig reception af nye brødre og søstre, den store gildekæde med sølvduen (papegøjen blev i sin tid omdøbt til due) hejses op under loftet, og oldermænden lyser efter et ældgammelt ritual »fred og endrægtighed over hele salen«. Derefter bliver der spist, og så begynder et bal, hvor stemningen altid plejer at være den bedste.

Tilbage står altså med uformindsket betydning den opgave at søge at samle borgere fra et samfunds forskellige lag og knytte dem sammen under former, der ikke bare er værdige, men også fornøjelige. Et borgergilde har hos os vist sig stadig at have en opgave.

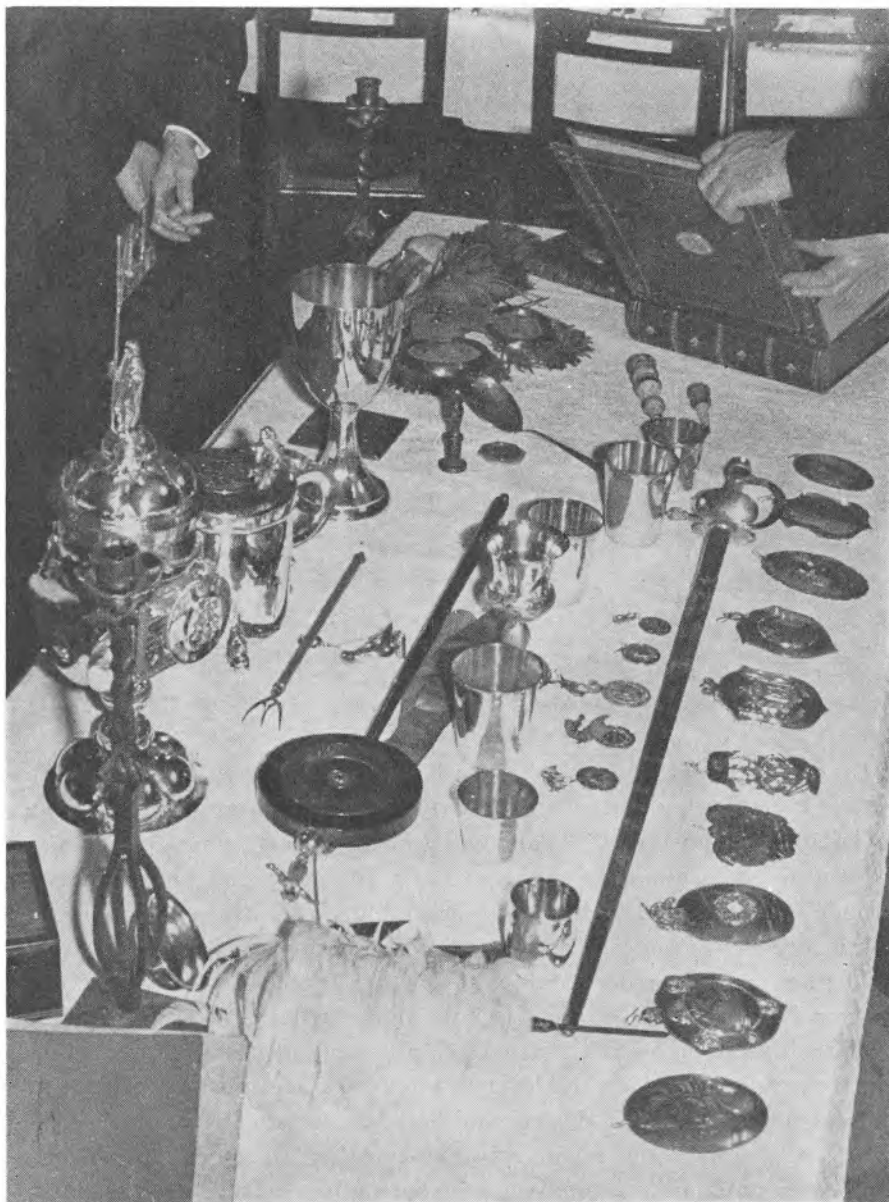
Mere som et kuriosum skal nævnes, at man i de senere år på ny har taget den gamle fugleskydning op. En søndag i maj samles de brødre og søstre, der finder interesse i sagen, og prøver ved hjælp af bue og pil at ramme papegøjen og blive årets »fuglekonge«. Vi har en verdenskendt sølvsmed i Lund, selvfølgelig vor broder, og han har for få år siden foræret os en meget smuk sølvpapegøje med kæde, og den bruges som ærestegn for fuglekongen. Ved den samme lejlighed vælges også en højt fortjent broder til majgreve, og han får den traditionelle majgrevekrans. Da vi for nogle år siden genoplivede den gamle skik at skyde på papegøjen, mødtes vi ved hjemmevernets gård lige udenfor byen, men næste år flyttede vi til »Kulturhistoriska Museet«, der har en pragtfuld have. Man kan godt, hvis man vil, fortolke dette symbolsk – når Knudsgilderne engang blev skydeselskaber, så blev de dermed en slags hjemmevern, men vor temmelig kejtede leg med flitsbuer en dag i maj er og skal ikke være mere end en lille kulturhistorisk refleks til fælles glæde. Men øl er der ganske vist stadig, selv om det ikke mere er fuglekongen, men byens bryggeri, der må holde for.

Den rolle, selskabeligt og, i det mindste i Lund, også socialt, som de tre gamle skånske gilder hver i sin by er vedblevet at spille, har i den senere vedlige, ligesom gilderne i Malmø, Lund og Ystad langt tidligere har gjort en stor indsats for at forskønne rådhusene i disse byer. I Laholm har

I Lund ejede Sankt Knudsgildet en ligvogn, som afløste ligbåren fra 1733. Ligvognen var i brug indtil midten af 50'erne, men nu opbevares den på »Kulturhistoriska Museet« i Lund. Professor Ljunggren tilføjer vemodigt: »Nu findes der næsten ingen heste i Lund mere.« (Foto 1965).

tid ført til, at også de andre skånske Knudsgilder, der engang har eksisteret, er blevet genoplivet. Vi ved, at der engang fandtes gilder i Laholm, i Halland, i Landskrona, Skanør-Falsterbo og Øster Tommarp, der nu er en landsby, men som engang var en rigtig by med et rigt kloster. Den nu afdøde borgmester i Landskrona, August Munck af Rosenschöld, der var gammel broder i Lundegildet og en stor ven af Danmark, havde i trediverne held til at genoplive det gamle gilde i Landskrona, og ansporet af dette eksempel er man senere fulgt efter de andre steder. Den faste historiske grundvold, som man havde at støtte sig til, var i et par tilfælde ikke mere end et seglstempel, der var blevet bevaret for efterverdenen, og som var det eneste levn af, hvad der en gang havde været en dominerende magtfaktor på stedet. Det er et interessant eksempel på, at middelalderarkæologien kan bidrage til at genoplive og forny traditioner, men det er naturligvis den menneskelige faktor, der er det primære i hvert enkelt tilfælde, en følelse af, at Knudsgildets idé stadig kan og bør gøres levende. I den festlige del af deres virksomhed følger disse meget levende, fornyede gilder den gamle tradition. Det sociale program har man naturligt nok ikke søgt at genoplive. I stedet for har man opstillet et kulturprogram. Gildet i Skanør-Falsterbo, til for nylig Sveriges mindste by, har f. eks. taget sig af byens gamle rådhus; man vil smykke dette gamle, fine hus og holde det

Før 1920 blev der talt tysk i Sankt Knudsgilde i Flensborg – protokollen er også ført på tysk, men i dag er der kun få af de 66 medlemmer, der ikke kan tale dansk. Man mødes på bestemte datoer: Den 7. januar til det ordentlige adelsgilde (Knud Lavards dødsdag), den 12. marts til fastelavnstfest (Knud Lavards fødselsdag), den 25. juni til kongeskydning (Knud Lavard blev kanoniseret på denne dato i 1170) og endelig til skafferskydning den 6. oktober, der var Frederik VII.s fødselsdag. Desuden mødes man hver onsdag, om sommeren til skydning, om vinteren til keglespil i Borgerforeningen. Medlemmerne betaler 30 DM årlig i kontingent plus lige så meget i sølpenge, der bruges til skydepræmier.

En del af Sankt Knudsgildets sølvskat, der til daglig opbevares på Flensborg Bymuseum, men som lånes hjem til Sankt Knudsborg ved festlige lejligheder, ses ovenfor.

Knudsgildet støttet arbejdet med at udforske og skrive byens historie, der især i den danske tid byder på meget af stor interesse, og i Tommarp har man specielt lagt vægt på det sydøstlige Skånes historie – Knud den Hellige nåede også derhen i sin levetid – og på de meget værdifulde folkeminder, man der ejer, men også, og ikke mindst, ved at knytte nye kulturforbindelser med vore dages Danmark. Oldermændene der er en ildsjæl, og hans største drøm i dette liv er vistnok at få genoplivet Knudsgilder i hvert fald i Odense og Ringsted.

Således har de tre gamle gilder i Skåne fået selskab, foruden af sit jævnaldrende søstergilde i Flensborg, af fire unge og, som det lader til, meget levedygtige søskende.

Palle Lauring har skrevet en også hos os meget læst bog »Danmark i Skåne«. Det er en frisk, måske en smule anstrengt, og usentimental skildring af en lang række træk i det skånske kulturmønster, som forfatteren mener er specielt danske levn. Der er mange eksempler at vælge imellem, og følgelig er der meget, som må udelades. Men jeg tror bestemt, at hvis Palle Lauring havde foretaget sine ekspeditioner over Øresund på det tidspunkt af året, hvor de fleste Knudsgilder har deres korte blomstring, ville vor lille perlesnor af gilder have fået en omtale i hans bog som noget karakteristisk og særpræget. Selv om vore gilder ikke alle dage har haft god vind i sejlene, så var der alligevel nogle, der aldrig gik ned. Vi i Skåne har været svenske i mere end 300 år, men mange af os ved godt, at vi i kong Knuds og hertug Knuds gilder er med til at føre en gammel, god *dansk* tradition videre, en tradition, der for længst er gået tabt i det gamle moderland. Vi er stolte over og glade for på denne måde at kunne bidrage til at holde et lille stykke af Danmark i Skåne i live.

K. G. Ljunggren

Af litteratur vedrørende Sankt Knudsgilder kan nævnes:

Gustaf Ljunggren: S:t Knuts gillet i Lund (i: Samlingar till Skånes historia 1868–69).

John Krusc: S:t Knuts gillet i Malmö (1898).

Erik Wiberg: Sankt Knuts gille i Ystad (1937).

Tumathorps Sanct Knuts Gille. Tänkebok. (Hidtil 6 bind 1949–1961).

Lauritz Weibull: Sankt Knuts gille (1956) (med fortegnelse over yderligere litteratur).

C. Nyrop: Danmarks Gilde- og Lavsskraaer 1895–1904.

Forrest til venstre står Velkomsten; der hører 24 sølvgaveskjolde til, som brødrene i tidens løb har skænket; nogle hænger på den store pokal, andre ligger i en række til højre på bordet.

Kruset bagved er skænket af Frederik VII, som var æresbroder og én gang vandt kongeskydningen ved eget skud, og i den gyldne bog tilbage på bordet er indskrevet navne på brødre, der har gjort sig særlig fortjent; der er mindre end ti navne fra de 50 år, bogen har eksisteret.

Den runde plade midt på bordet er en markørskive; den er pyntet med en skyttefigur foroven og bæres i spidsen for optog sammen med fanen, epauletterne, som ligger længst tilbage til venstre og er et minde fra 1721, hvor Sankt Knudsgildet gik op i Sankt Hans Skyttegilde, og æressabelen midt på bordet, som Joh. Kruse har skænket.

På billedet mangler oldermændens hammer og kongens store sølvskjold i kæde. En blikmodel af Helligåndskirken, der bruges som bødekasse (for at komme forsent, ryge eller snakke, før oldermændene giver lov), og sølvpapegøjen mangler også.

Frederik IV og den hovedløse høne

Imellem de måder, hvor en tiltalt kunne slippe for at blive dømt for en forbrydelse, han i ældre tid var tiltalt for, var, at han ved sit påståede offers bære i kirken kunne sværge sig fri for den påståede forbrydelse, idet man var af den opfattelse, at han, hvis han var skyldig og alligevel aflagde eden, ville falde død om ved offerets side.

I en pakke om jurisdiktionsforholdene i Tørning len er jeg stødt på et pudsigt udslag heraf i form af et brev fra selve Kongelige Majestæt til stiftamtmanden i Ribe:

Vor gunst tilforn.

Såsom for Os allerunderdanigst er blevet andraget, hvorledes for få måneder siden skal have tildraget sig udi Bevtoft sogn, at en af sogne-mændene savnede en høne, hvilken han siden fandt uden for sin gård, hovedløs og begge benene på den at være afhuggen, hvorefter samme mand skal have fået en god del af sognefolkene til, at de faldt på knæ ved denne høne og lagde hånden på hønen, læste derhos Fader Vor og bad til Gud, at den person, som således havde handlet med hønen måtte blive åbenbaret, og vi af denne årsag dags dato allernådigst haver befalet Os elskelige magister Lauritz Thura, Biskop over Ribe stift, straks at gøre den anstalt, at sognepræsten i sin prædiken på en vis søndag alvorlig forklarer for menigheden, den af en skare af dem begangne grove forseelse og misbrug af den i sådan intention oplæste bøn og derfor formane dem, herefter at erholde sig fra slige forseelser, så er hermed Vores allernådigste villie og befaling, at du tilsige enhver af dem, som sig derved haver forset en liden tålelig mulkt, efter deres lejlighed, til stedets fattige, og have du Os ellers straks allerunderdanigst at referere, at du denne Vores allernådigste ordre haver bekommet.

Derved være Vor villie og befalende eder Gud.

Skrevet på vort slot Kjøbenhavn den 22-XI-1720.

Frederik Rex.

Sagen returneres:

Stormægtigste allernådigste Arvekonge og herre.

... Men som bemeldte Bevtoft sogn ikke sorterer under stiftet, men under Haderslevhus amt, så vil slig mulct og vel nok af samme steds amtmand hans højgrevelige excellenz hr. greve af Rewentlow være at ikende...

Desværre findes dekretprotokollen for Amtmanden i Haderslevs jurisdiktion for november–december 1720 og 1721 ikke, så sagen har ikke kunnet videre efterspores.

F. S. Grove-Stephensen.

Jomfru Fanny endnu en gang

Personregisterfører Holger Jacobsen, Åbenrå, hævder i protest mod redaktør Morten Kamphöveners artikel i Sønderjyske Årbøger 1964, at Jomfru Fanny var klart dansksindet, og at hendes lighed med prinsesse Charlotte Friederike var iøjnefaldende.

Og redaktør Kamphövener svarer.

I Sønderjyske Årbøger 1964 side 214 til 231 har redaktør Morten Kamphövener i en artikel »Jomfru Fanny i kritisk belysning«, forsøgt at aflive åbenråernes romantiske myte om jomfru Fannys ukendte herkomst og formodningen om, at hun skulle kunne være et illegitimt barn af Chr. VIII og hans forlovede Charlotte Friederike.

Redaktøren mener, idet han slutter sin artikel, at nu har han i modsætning til fruene Marie Thomsen og Helene Rud, hvis små skrifter om jomfru Fanny han tilsyneladende ikke sætter særlig højt, skrevet »historie« om den synske jomfru.

Hvad siger nu de gamle åbenråere til denne »afsløring«? Ja, det går ligesom med de historikere, der jævnlige dukker frem og fortæller, at Jeanne d'Arc aldeles ikke blev brændt på bålet. Man tror dem simpelthen ikke. Ja, deres afsløringer gør ikke engang indtryk. Man vil beholde den på bålet brændte jomfru, og åbenråerne vil beholde deres jomfru Fanny med den ukendte, måske kongelige oprindelse.

Med nedenstående vil jeg gerne have lov til at ile mine medborgere til undsætning, idet jeg dog først og fremmest ønsker at imødegå de to hypoteser, hr. Kamphövener fremsætter, nemlig, at jomfru Fanny skulle have været neutral nationalpolitisk set, og at man intet vidste om hendes udseende eller hendes lighed med Charlotte Friederike.

Dog nu først den famøse indførelse i kirkebogen vedrørende jomfru Fannys fødsel og den senere tilføjelse, at det er i Slotsgade, hun er født. Her bebrejder hr. Kamphövener fru Marie Thomsen, at hun i sin bog har be-

skyldt pastor L. A. Nissen for strafbart embedsmisbrug ved at indføre jomfru Fannys fødsel i registret, dersom hun slet ikke skulle være født i Åbenrå. Dette er jo ganske urigtigt. Pastor Nissen handler naturligvis i god tro, når han af jordemoderen får anmeldt en fødsel. En præst, eller efter 1874 en personregisterfører, kontrollerer da aldrig barselsengens rigtighed ved selvsyn. Beskyldningen må rettes mod jordemoderen, og det kan aldrig modbevises, hvorvidt hun har været bestukket eller ført bag lyset. Når man kender lidt til, hvor tæt man boede sammen i Slotsgade, er man også klar over, at myten om, at barnet slet ikke er født på stedet, men er bragt dertil i en vogn, ikke er opstået uden grund. En fødsel var også den gang og måske mere end nu, en begivenhed, som nabokvinderne tog livlig del i, både i forberedelserne og selve barselsengen. At den foregivne barnemoder efter datidens love blev idømt en bøde for at have ladet sig besvangre udenfor ægteskab, er dog ganske logisk en følge af, at barnet var indført som født af hende, og det beviser naturligvis intet. Ved sin død i 1881 indførtes jomfru Fanny i dødsregistret, underskrevet af selve borgmester von Krogh, som man dog heller ikke vil beskyldte for embedsmisbrug, som havende ukendt fødested, og ved hendes ligfærd omtaltes hun af præsten som »das Mädchen aus der Fremde«. Altså var myten om hendes ukendte herkomst officielt slået fast ved hendes død.

Det var nok hendes slående lighed med Charlotte Friederike, der gav næring for formodningen om, at hun kunne være dennes datter. Hr. Kamphövener skriver, at påstanden om denne lighed ikke synes at være holdbar. Dette er forbavsende og viser, at redaktøren mærkværdigvis slet ikke har sat sig i forbindelse med nogle af de endnu levende, hvis forældre har omgædet jomfru Fanny. Fru Henriette Have, født Junggreen, hvis mor var en god veninde af jomfru Fanny, fortæller nu som følger:

»Det var kort før århundredeskiftet, jeg var på en københavnerrejse med min mor og beså blandt andet samlingerne på Rosenborg slot. På en af væggene hang et billede af en dame. Min mor fik øje på det, slog hænderne sammen og udbød: »Det er fuldstændig, som man ser Fanny!« Billedet forestillede Charlotte Friederike. »Ja, jeg husker det, som om det var i går,« tilføjer fru Have, og hun fortsætter: »Hr. Kamphövener skriver, at min mor, fru Junggreen, skal have sagt, at Fanny havde ladet hende vide, at hun ville få en lille sort pige i vuggen. Han burde ikke have skrevet »skal«, for min mor har utallige gange fortalt mig, der var den lille sorte pige, hvor mærkeligt og utroligt denne forudsigelse havde virket på hende, da hun jo sad enke efter kaptajn Frederik Callsen på det tidspunkt, Fanny forudsagde begivenheden.«

Det er rigtigt, at jomfru Fanny benyttede sig af det tyske sprog, når hun talte med sin plejemor, men at det skulle være et kriterium for hendes sindelag, kan man absolut ikke godtage, og det virker overraskende, at en så

Dødsregistret i Åbenrå slået op på den side, hvor Franciska Caroline Elise Engers død er indført. Allerede i 1881 blev Jomfru Fannys fødested anført som ukendt.

c.

Nr. 31

Speenrade am 28ten März 1881

Der dem unterzeichneten Standesbeamten erschied heute, der
 Verjährtheit nach Saarl. d. d. Notarverträge hiesigen
 Jahres mit dem Speit. hiesigen Standesbeamten kennt,
 die hiesigen Eheleute Jomfru Franciska
 Engel, geb. hiesigen Standesbeamten, geboren in
 wohnhaft zu Speenrade III. Curie Nr. 66.
 und zeigte an, daß die eumwiltige Jomfru
 Jomfru Caroline Elise Enger
 hiesigen Standesbeamten
 alt hiesigen Religion,
 wohnhaft zu Speenrade III. Curie Nr. 66.
 geboren zu Speenrade, am 31 August
 1818, lebend

Jomfru der in hiesigen hiesigen Reise
 in Speenrade

zu Speenrade

am hiesigen Standesbeamten 28ten März
 des Jahres tausend acht hundert achtzig und ein
 hundert und ein ein halb Uhr
 verstorben sei. die eumwiltige eumwiltige, daß
 die hiesigen Eheleute der hiesigen Eheleute
 hiesigen Standesbeamten
 Vorgelesen, genehmigt und unterschrieben

Emilie Jomfru Engel
 Der Standesbeamte.
 Jomfru Engel

fin kender af grænselandsforholdene, som hr. Kamphövener er, bruger dette som argument. Hr. Kamphövener anfører selv, at hendes danske venner bebrejder hende, at hun er »blevet« tysksindet, da hun fortæller sine syner om de tyske sejre. Hun benægter dette og siger, at hun kun fortæller, hvad hun har set. Alene deri ligger jo beviset, at hun er dansk. Vigtigere er dog hendes idelige opmuntringer til de danske venner om at holde ud, selv om det ville komme til at se sort ud, og i et brev af 21. 3. 1865 fortæller fru Anna Junggreen, at Fanny har sagt, at preusserne skal udslås, og hun håber ikke, at det skal vare længe. Et sådant håb ville en neutral person ikke nære.

I mine drengear under den første verdenskrig tilbragte jeg mine sommer-

ferier hos en grandtante i Assens. Hun var født Cornett, datter af sejl-mager Cornett i Åbenrå, og var i sine unge dage en jævnlig gæst hos jomfru Fanny. Hun elskede at fortælle om sine besøg hos denne og pointerede altid Fannys opmuntrende betydning særlig efter skuffelsen i 1870–71. Fannys tro på den danske sag gik som en rød tråd gennem alle fortællinger og lod ingen tvivl om, at der bankede et varmt dansk hjerte i hendes bryst. Hun var sandelig ikke neutral.

Endnu et barndomsminde. Under første verdenskrig, min far var hjemme på orlov, spadserede vi op ad den dengang ubebyggede Hjarupvej. Bag den lille skov »æ Hell« gik en lille sti ind, hvorfra man havde en pragtfuld udsigt over byen. Mine forældre talte om, at kirkegården stadig dannede en afslutning på byen. Da sagde min mor: »Ja, men når vi bliver danske, så skal byen vokse helt ud forbi skovridergården. Det har Fanny sagt.« Jeg vendte mig om. Der langt ude lå skovridergården, Vesterlund, i fornem ensomhed. Fra skolen vidste vi, at tyskerne gik fra sejr til sejr, hvor kunne min mor dog være så overtroisk, og så langt det var ud til skovridergården. I dag er byens gadenet vokset langt ud forbi den.

Til slut vil jeg gerne til hr. Kamphöveners henvisning til datidens »over-tro« citere den kendte amerikanske professor ved Duke universitetet, dr. J. B. Rhine, der i en artikel om overskridelsen af tidens barriere, kalder evnen til at overskride denne, den mærkeligste af alle menneskelige evner. »Anvendelsen af denne evne har stået som noget vidunderligt for enhver kultur, i hvilken den er bleven praktiseret. Den kendes under navnet pro-feti. Uden forskel og i alle tidsaldre har mennesket været fyldt med ære-frygt overfor profetens evne til at skue ind i fremtiden og bebude begiven-heder, som selv den klogeste ræsonneren ikke kunne slutte sig til af den allerede eksisterende viden.«

Holger Jacobsen

EN DOKUMENTATION

Til folkeregisterfører Holger Jacobsens foranstående bemærkninger kan jeg stort set nøjes med at anføre, at jeg i Sønderjyske Årbøger har doku-menteret:

1. *at* Franciska Caroline Elise Enger, alias Jomfru Fanny, ikke var en datter af prins Christian og prinsesse Charlotte Frederikke,
2. *at* den i Åbenrå kirkes hovedministerialbog som barnefader indførte skovrider Enger og Jomfru Fannys moder, Christina Heise, begge

samtidig har opholdt sig på det mecklenborgske gods Vietow, som dengang, da Christine Heise blev besvangret, ejedes af den som fadder indførte kammerjunker v. Qualen,

3. at Jomfru Fanny og hendes moder ikke figurerer blandt de uægte børn o.s.v., som fik deres mellemværende med kongehuset gjort op efter Frederik 7.s død, og
4. at hverken fru Marie Thomsen eller fru Helene Rud har kendt den betydningsfulde tilføjelse i hovedministerialbogen, at Fanny Enger var født i Slotsgade.

I denne forbindelse har jeg hævdet, at påstanden om, at denne tilføjelse var et falsum, ikke var holdbar. Den er tværtimod blevet indføjet, da de eventyrlige rygter om den fine karet med »prinsebarnet« var kommet i omløb. At Holger Jacobsen nu forsøger at overføre beskyldningen for begået falskneri på jordemoder Elvers, der, som det er fastslået, boede i Åbenrå og hverken i Pløn eller Ludwigslust, gør ikke de mytedannende rygter mere sandsynlige.

Hvad Jomfru Fannys nationale sindelag angår, er det muligt, at hun efter 1864 har sluttet sig til de danske kredse i byen. Der findes dog hverken skriftlige eller mundtlige overleveringer for, at hun har deltaget i nationale tilkendegivelser. Hendes omtalte udtalelser og optræden har sikkert fundet sted i anden forbindelse. Indtil 1864 havde hun, som det fremgår af det overleverede, en vis tilknytning til amtmand Otto Johann v. Stemann og hans familie på Brundlund slot, og sandsynligheden taler derfor for, at hun i den tid har holdt sig til den tyske side. Amtmanden, der efter 1864 blev administrator for grevskabet Rantzau i Holsten, blev for øvrigt på grund af sin slesvig-holstenske indstilling under Treårs-krigen frataget sin danske kammerherrenøgle.

★

Det har på ingen måde været min hensigt at fratage Holger Jacobsen og andre troen på de varierende og i nogle tilfælde også selvmodsigende overleveringer om Jomfru Fannys spådoms-evne. Hun har sikkert været et usædvanligt, for ikke at sige et ualmindeligt menneske. Men det interesse-rede mig for en gangs skyld at finde en forklaring på en oplagt mytedannelses tilblivelse. Jeg har bygget på klare og utvetydige dokumenter. Holger Jacobsen har ikke kunnet fremlægge et eneste dokumentarisk bevis, men bygger kun på, hvad man på tysk kalder »von Hören sagen«. På dansk har det en skarpere betydning, et ordvalg jeg ikke ønsker at benytte.

Morten Kamphövener

Bog anmeldelse

Frederik Høyberg: GENNEM 80 ÅR.
Udgivet af Historisk Samfund for
Sønderjylland, 136 sider. Medlems-
pris 5.50 kr.

Det var en god ide, da Historisk Samfund besluttede at udgive Frederik Høybergs erindringer i den såkaldte lille skriftrække. Redaktionen er foretaget af Hans Lund, der blandt historikere besidder ganske særlige forudsætninger for at vurdere og behandle personer og begivenheder netop fra den egn, der er tale om, og fra dette tidsrum.

Frederik Høyberg er født i Tønder i 1832 og døde i 1919, men hans optegnelser er afsluttet i 1912. Fra drengeår i Ribe, hvor han oplevede Treårskrigen, følger vi ham til de kongerigske enklaver i Nordslesvig, to milieuer, der ejendommeligt nok falder temmelig nøje sammen med Jakob Knudsens skildringer i romanen »To slægter«. Høyberg bliver nært knyttet til den Knudsenske slægt, virker som landmand på Trøjborg og som brændevinsbrænder i Visby Hedegård, han fortsætter hermed, først i Ribe og senere igen i Visby, fra 1858. Han forpagter gården Nørmark og køber den senere. Hans efterfølger her bliver den kendte nationalpolitiker N. J. Gotthardsen, der endnu lever i Møgeltønder.

Blandt landmænd har Nørmark haft ord for at være en vanskelig gård at drive. Høyberg spandt da heller ikke guld her, i det hele taget blev det ikke på det erhvervsmæssige område, han fortrinsvis vandt sine laurbær. Sine væsentligste indkomster efter Nørmark tiden fik han gennem formandskabet for »Løve Herreds Brandkasse«, men at han var med til at oprette blandt andet »Nordslesvigsk Kreditforening« og »Tønder Landmandsbank«, foretagender med dels økonomisk, dels nationalpolitisk sigte, vidner om den til-

lid, man har næret til ham på begge områder, det erhvervsmæssige og det nationale.

Frederik Høyberg fik sit første nationale tillidshverv, da han i 1864, kun 32 år gammel, blev udpeget som medlem af den nordslesvigske deputation, der rejste til Paris for at anmode Napoleon III om støtte. Om henvendelsen fik nogen indflydelse på kejserens holdning, kan måske betvivles, men uanset hans motiv greb han i hvert fald i 1866 ind til fordel for Nordslesvig ved i Pragfreden at få indføjet Par. 5, grundlaget for hele den nationale kamp under fremmedherredømmet.

Høyberg blev ikke en af de ledende danske nordslesvigere i udlændighedstiden, men både i småt og stort var han en af »Håbets mænd«. Blandt hans virkeområder kan nævnes Visby forsamlingshus, og Det blandede Distrikts Landboforening, han var med ved Sprogforeningens stiftelse, såvel som ved »Udvalget for kristelig Virksomhed i Nordslesvig« og Skoleforeningen, og han var medlem af Vælgerforeningens tilsynsråd.

I mere end to slægtled nåede Frederik Høyberg at virke i inderkredsen blandt danskhedens forkæmpere, 3 krigsoplevede han, og han kunne blandt sine personlige venner og bekendte tælle folk som Hans Krüger, Junggreen, Gustav Johannsen, Jens Jessen, H. P. Hanssen og mange andre. Alene disse navne, som kun udgør et lille udvalg, er tilstrækkelige til at give skildringen karakter af et tværsnit af vor landsdels historie i et bevæget tidsrum, præget af en nøgternt vurderende, men også varmtfølede, levende personlighed, der var trofast såvel mod sit ydre som mod sit indre kald og mod sine mange venner.

I skriftrækken vil den lille bog hævede sig smukt.
C. St.

Fortegnelse over avisartikler i 1964

I avisregisteret for 1964 er medtaget ganske enkelte artikler med emner fra 1864; skulle alle 1864-artikler have været registreret, ville antallet have sprængt rammerne for denne fortegnelse, og da de fleste er datobestemt, vil det ikke volde vanskeligheder for den interesserede at finde frem til dem i dagbladene.

Følgende forkortelser er anvendt: Dannevirke-Hejmdal – DvH. Flensborg Avis – FlA. Jydske Tidende – JT. – Jyllandsposten – Jyll.P. Der Nordschleswiger – DN. Sønderjyden – S. Vestkysten – V.

ALMINDELIG HISTORIE

- Harboe Kardel*: Nordschleswigs Erbe (13. Fortsetzung). (DN. 2. 1., 8. 1., 9. 1., 11. 1., 14. 1., 15. 1., 16. 1., 17. 1.).
- Peder Hesselaa*: H. C. Andersen på Før. (DvH. 3. 1.).
- Det midlertidige grænsekorpsets 125 år. (JT. 3. 1.).
- Jobs. Rasmussen*: Med evigheden for øje bliver alt så småt. (Samtale med Johanne Hansen, Als Husholdningsskole, om besættelsestiden). (FlA. 3. 1.).
- Kaj Olsen*: Toldgrænsekorpsets 125 års jubilæum. (S. 4. 1.).
- Sankelmark-Auftakt im Zeichen der nordschleswigschen Jugend. (DN. 6. 1.).
- Harboe Kardel*: Die Kosaken in Apenrade. (DN. 7. 1.).
- Dose*: Kosaken in Christiansfeld. (DN. 9. 1.).
- Aage Mogensen*: De sidste Augustenborgere. (Jyll.P. 30. 1.).
- J. P.*: Plovtallet gjaldt fra Skåne til Ejderen. (FlA. 25. 1.).
- Hans Jensen*: Vor hundert Jahren: Das Gefecht bei Oeversee. (DN. 5. 2.).
- Jørgen Bukdahl*: Grænselandet som folk og bro (tale). (V. 11. 2.).
- Jørgen Bukdahl*: Afstemningsfester og fremtiden (tale). (FlA. 11. 2.).
- Scharff-Vortrag*: Wandel des Geschichtsbildes im nordalbingischen Raum. (DN. 12. 2.).
- Hans Worsøe*: Martin Bahnsens genfundne dagbøger fra Åbenrå 1864–66. (DvH. 14. 2.).
- Dose*: Als die Kleinbahn noch ohne Konkurrenz war. (DN. 22. 2.).
- A. Granum-Jensen*: Småbanekroerne i den tyske tjeneste. (DvH. 22. 2.).
- Kai H. Thiele*: De holstenske snaphaners orden. Et bidrag til Danmarks modstand mod svenskerne i 1644. (FlA. 29. 2.).
- Sønderjyde i tysk fangenskab (dagbog af P. L. Petersen, Sarup). (JT. 1. 3.).
- Kai H. Thiele*: En spændende kriminalproces fra øen Før. Retsbetjent Johan Caspar Rønne og hans steddatter dømtes til døden for blodskam og barnedrab (ca. 1790). (FlA. 6. 3.).

- Th. Kaufmann*: Sundeved i tysk vold. (JT. 15. 3.).
- Hans Lund*: Nordslesvigs andet ja til Danmark – 3. april 1939. (V. 2. 4.).
- Lorenz Christensen*: Bürgerverein. (DN. 3. 4., 8. 4., 23. 4., 8. 5., 13. 5., 28. 5., 6. 6., 26. 6., 4. 7., 9. 7., 27. 10., 13. 11.).
- Bjørn Svensson*: Den miskendte jernbane fylder 100 år (Flensborg–Lunderskov). (Jyll.P. 14. 4.).
- Marius Ravn*: Sie ruhen Seite an Seite (Gräber auf Düppel). (DN. 15. 4.).
- Uffe Hansen*: 100 året for slaget ved Dybbøl. (V. 17. 4.).
- Karen Margrethe Schmidt*: En pæl gennem Abel. (JT. 19. 4.).
- Th. Thyssen*: Agrarpolitischer Rückblick – 100 jähriges Bestehen des Landwirtschaftlichen Vereins Tondern. (DN. 1. 5., 2. 5., 5. 5., 6. 5., 11. 5.).
- Børge Larsen*: 100 år siden »hedebanen« Flensborg–Vamdrup anlagdes. (DvH. 2. 5.).
- K. Edv. Larsen*: Det tyske mindretal og folketinget. (FlA. 2. 5.).
- Mindetavle i Gråsten for 43 faldne afsløret (toldgrænsekorp). (JT. 6. 5.).
- Hani*: »Dansk ansigt« mod syd. Røhsminde. (Jyll.P. 17. 5.).
- Minder om genforeningssommeren 1920. (FlA. 15. 6.).
- Fattiggården i Burkal. (S. 17. 6.).
- Knivsbergfeste 1894 bis 1964 (I). (DN. 23. 6.).
- Knivsbergfeste 1894–1964 (II). (DN. 24. 6.).
- Harboe Kardel*: 1864 – letzter Akt an der Westküste, I. (DN. 10. 7.).
- Harboe Kardel*: 1864 – letzter Akt an der Westküste. Besetzung Sylts u. Röms, II. (DN. 11. 7.).
- Hans Lund*: Nordslesvig efter 1864 (foredrag). (V. 13. 7.).
- Niels Friis*: Sælsom ligfærd gennem Rensborg (Chr. VII). (FlA. 17. 7.).
- Harboe Kardel*: Schicksalsjahre 1914–18. (DN. 28. 7., 1. 8., 3. 9., 30. 9., 24. 12.).
- Ole Bech*: Dronningens store indsats for sønderjyske ferieborn. (JT. 2. 8.).
- Morten Kamphövener*: Da Nordslesvig blev mobiliseret i 1914. (JT. 2. 8.).
- Chr. Roth*: Kriegszerstörungen wurden schnell behoben 1864. (DN. 4. 8.).
- Finn Vadmand*: Wer trägt die Verantwortung? – Meinungen zum Frieden vor 100 Jahren. (DN. 4. 8.).
- K. Edv. Larsen*: Sønderjylland ved den første verdenskrigs udbrud. (FlA. 5. 8.).
- Jørgen Bukdahl*: Dybbølnederlaget og Norden. (V. 6. 8.).
- Søren Telling*: Asfalt på viking-vejens idyl (Hedensted–Hollingsted). (FlA. 7. 8.).
- Aage Mogensen*: Sønderjylland ikke et u-land. (Jyll.P. 8. 8.).
- N. Petersen-Høkkelbjerg*: Da den første verdenskrig begyndte. (JT. 9. 8.).
- Paul Koopmann*: Düppel und die Heimdeutschen. (DN. 12. 8., 13. 8., 14. 8., 15. 8.).
- Simon Hjaltegaard*: I nederlagets skygge. Et komplot mod Chr. IX. (FlA. 15. 8.).
- Jubilæet på dronningens feriehjem på Blåvands Huk. (JT. 16. 8.).
- Niels Friis*: Frederik VI på vej til Wien. Enthusiastisk hyldest til hertugdømmerne (1814). (FlA. 31. 8.).
- Troels Fink*: Forbindelsen mellem de to kongehuse (Danmark–Lyksborg–Grækenland. (FlA. 11. 9.).
- Lorenz Christensen*: Als man erwog, Nordschleswig gegen Island einzutauschen. (DN. 23. 9.).
- Bjørn Hanssen*: Folketingsvalget og grænselandet. (V. 30. 9.).
- Th. Kaufmann*: Tvangsforflyttelse for dansk sindelagt skyld. (Fra krigen 1914–18). (DvH. 5. 10.).
- Jes Schmidt*: Leiter: Die Legende um den 9. April. (DN. 9. 10.).

- K. Grage*: Da Ladelund var slået med rædsel (KZ-lejren). (FlA. 16. 10.).
Søren Telling: Om vikingens grav ved Bustrup. Eneste runesten syd for grænsen der står på sit oprindelige sted. (FlA. 17. 10.).
Lorenz Christensen: Wie der Bürgerverein endete. (DN. 27. 10.).
E. Wittrup-Johansen: Lidt historie om Nordslesvigs Hjulriderlag. (S. 29. 10.).
 Haderslebener Bürgerverein im Wandel der Zeiten. (DN. 13. 11.).
Karsten Bjørn Svansson (karson): Skud mod to brødre under flugtforsøg. (Jørgen Andersen, Miang, om 1. verdenskrig). (JT. 9. 12.).
Søren Telling: Grænsen ligger fast – sådan da. Hvor Godfreds volde byggedes for over 1000 år siden. (FlA. 23. 12.).

PERSONALHISTORIE

- Stein-medaljen til J. Wrang og M. Beyreids. Fortjent udmærkelse til to fremragende kommunalpolitikere. (FlA. 1. 1.).
E. Wittrup-Johansen: Marskens søn – Klaus Groth. (S. 3. 1.).
L. S. Ravn: Deutschegebildete Lehrere seit 1920. (DN. 3. 1.).
Jes Schmidt: Sie lebte für ihr Volk (Naomi Bünsen). (DN. 10. 1.).
Kaj Sieverts: Af en genforenings-skolemands saga (Rektor Randrup). (V. 25. 1.).
Holger Hjelholt: Slesvig by og i Hytten bjerge. (Erindringer fra et studieophold kort efter genforeningen). (FlA. 31. 1.).
Benny Sivertsen: Beretning om sergent Claus Clausen, Elsmark. (S. 26. 2.).
 Bormann i Gråsten efter krigens afslutning. (S. 12. 3.).
Jens Holdt: Rasmus Clausens breve 1863–64. (V. 13. 3.).
Jes Schmidt: Leiter: Ein Mann guten Willens: Erik Appel. (DN. 17. 3.).
N. P. Nielsen: Erik Appel til minde. (DvH. 21. 3.).
Jes Schmidt: Erinnerung an Christmas Møller (Leiter). (DN. 4. 4.).
Finn Vadmand: Hun glæder andre, når hun fornøjer sig selv. (Dagny Sørensen, Øster Lindet). (Jyll.P. 5. 4.).
Anders B. Nørgård: Interview med Hans Andersen, Kongsbjerg. (S. 20. 4.).
Sven-Allan Steffensen: Sønderjysk videnskabsmand (Theodor Brorson). (DvH. 28. 4.).
 25 års jubilæum som borgmester i Tønder (J. Paulsen). (JT. 6. 3., 17. 3.).
V-n.: Gammel dames erindringer (Sophie Johannsen, Møgeltønder). (JT. 29. 4.).
John Njor: Tines far (samtale med Herm. Bangs privatsekretær 85-årige skovfoged Otto Rasmussen, Gram). (S. 30. 4.).
Hans Thyssen: Sønderjyske grundtvigianere. (V. 1. 5.).
H. P. Sørensen: Laurids Skau. (DvH. 12. 5., 13. 5.).
Erik Vestergaard: »Model Bahnsen«, en lykkens pamfilius? (Interview med Berthold Bahnsen). (FlA. 22. 5.).
N. Balle: Det måtte ske. Spredte erindringer om min far, oberst S. P. Paludan-Müller. (FlA. 25. 5.).
Jens Rolighed Klim: H. A. Brorson til minde. (V. 2. 6.).
Kai H. Thiele: Frederik VI holdt selv dette barn over dåben. En efterkommer af birkefoged Nielsen er idag borgmester i Niblum på Før (Broder Jensen). (FlA. 23. 6.).
H. Bykær-Jørgensen: Brødreminighedens første missionær i Labrador. Jens Haven fra Vust sogn i Hanherred. (FlA. 4. 7.).
 Obs: Riborg Voigt gik på pige kostskole i Christiansfeld. (JT. 5. 7.).
Axel Jacobsen: En stridsmand fra 1864 (Andreas Chr. Riis-Lowson). (V. 25. 7.).

- Harboe Kardel*: Ernst Reuter und seine Geburtsstadt Apenrade. (DN. 25. 7.).
Traugott Schultze: Es kam durch die Verbindung zum Herzogshaus (Pastor Mathias Claudius). (DN. 28. 7.).
Orla: Mor til 3.000 Afrika-børn (Mama Larsen i Christiansfeld). (JT. 12. 9.).
P. A. Gruelund: Åbenrå-drengen, der blev storskibsreder i London (Wilh. Lund), (JT. 13. 9.).
v. Leesen: Landwirt und Amratsmitglied Harro Marquardsen. (DN. 18. 9.).
v. Leesen: Redakteur und Kommunalpolitiker Jes Schmidt. (DN. 19. 9.).
E. Bram: Lærer og historiker på national forpost (Chr. Stenz). (JT. 20. 9.).
Max Lybeck Sørensen: Interview med den nye biskop i Haderslev stift, Th. V. Kragh. (S. 1. 10.).
I. O.: Niels Heldvad, en alsidig og mærkelig sønderjysk forfatter. (FlA. 15. 10.).
E. Wittrup-Johansen: Stauning i Flensborg ved afstemningen. (S. 29. 10.).
 Byens vel er hans mål. Rådmand Fr. Mommsen fik i dag tildelt Friherre von Stein-medaljen. (FlA. 26. 10.).
J. Kronika: En 100-års dag. (Redaktør P. Simonsen). (FlA. 19. 11.). Se også 23. 11.
miz: Interview med kunstmaleren P. Nicolaisen, Egersund. (JT. 22. 11.).
M. Kamphövener: Perlestikkerens søn fra Flensborg – epigramdigteren Henrik Harder. (FlA. 24. 11.).
K. Bykær-Jørgensen: Sprogforskeren fra Christiansfeld (S. P. Kleinschmidt). (JT. 25. 11.).
Jørgen Larsen: Solstrålen fra Roager. (Charitas Bischoff). (FlA. 18. 12.).
 En grænselands-skæbne. Flensborgeren Henrik Carstensen. (FlA. 29. 12.).

KUNST- OG KULTURHISTORIE

- Kaj Sieverts*: – Sønder Løgum Kirke. (V. 10. 1.).
Wilhelm Hambach: Dänemark sieht neue deutsche Malerei. (DN. 15. 1.).
 Tyrstrup kirke restaureres. (S. 24. 1.).
 Nybøl kirke skal nu restaureres. (JT. 31. 1.).
Dose: Backstein – uraltes Bauelement. (DN. 5. 2.).
Viggo V. Thomsen: Dronning Dagmar gav tilskud til Skrave kirke. (V. 28. 2.).
Kai H. Thiele: En lille grøn kniv. Et gammelt sagn fra Vesterland-Før. (FlA. 6. 3.).
Mogens Bostrup: Kobbermøllen vækkes af to års tornerose-søvn. (Jyll.P. 15. 3., 4 sp., 3 bill.).
E. Ramsing Lorenz: Tønderkniplingerne – en efterspurgt turistvare. (FlA. 10. 4.).
Kai H. Thiele: Folkedragt fra Før anno 1804. (FlA. 10. 7.).
Poul Kürstein: Stænderhuset i Flensborg. (Jyll.P. kronik 25. 4.).
 De gamle bul-huse. (JT. 30. 4.).
 Gallionsfigurer fra Åbenrå til Tyskland. (JT. 2. 5.).
Louise: Den folkelige danske sang på arkiv. Interview med Karl Clausen. (Jyll.P. 3. 5., 5 sp., 3 bill.).
Hans Lund: Sønderjyske årbøger – et 75 års jubilæum. (V. 28. 5.).
Ole Bech: Et enestående minde over vestslesvigsk egnskultur. (Gl. gård i Hjemsted). (JT. 12. 7.).
Aage Heinberg: Sankt Knudsgilderne. (V. 29. 7.).
 Olmersvold undersøges af arkæologer. (DvH. 3. 8.).
Mogens Bostrup: Smukke gamle Tøndergader truet af huslejestoppet (lægger sig i vejen for restaurering). (Jyll.P. 9. 8., 4 sp., 3 bill.).
Kaj Sieverts: Klipleve kirke. (V. 21. 8.).

- Mogens Gams*: Fra start til lukket hus på én arbejdsdag. (Jens Dalls »kærne« ved Eliselund). (Pol. 12. 9., ca. 11 sp., 10 bill.).
ch: Udbjerg Præstegård – landets ældste. (JT. 9. 12.).
W. Christiansen: Fra julesturnes tid. (V. 23. 12.).
Kaj Sieverts: Gram kirke. (V. 27. 12.).
Kaj Sieverts: Skærbæk sognekirke. (V. 31. 12.).

ARKÆOLOGI OG MUSEUM

- Søren Telling*: Ødelæggelsen af voldene ved Danevirke fortsættes. (Jyll.P. 6. 1., 3 sp. kortskitse).
 3000-årig bronzering fundet i Skedebjerg. (S. 17. 1.).
 Atlantis-gåden definitivt løst? (Pastor Spanuth og bevis for sagnlandets beliggenhed ved Helgoland). (FlA. 29. 1.).
 Samtale med oldtidskenderen, fhv. kro- og købmand Jes Brink, Barsmark. (DvH. 25. 2.).
Morten Kamphövener: Kommunale arkivalier er gået tabt i Nordslesvig. (JT. 5. 4.).
Hans H. Andresen: En krønike om guldhornene. (JT. 3. 5.).
 Fredning af Oksevejen fra Immervad til Vartenberg. (JT. 3. 5.).
 Sønderborg: Middelalderbageovn i slottet. (S. 5. 5.).
Silvanus: Nydambåden 100 år på tyske hænder. (Jyll.P. 7. 5., 4¹/₂ sp., 3 bill.).
 Kirchenmuseum erwarb fünf alte Sargplatten. (Christkirche in Tondern). (DN. 24. 6.).
Dose: Keine 1000 jährige Brücke. Emmerwatt–Ochsenweg). (DN. 25. 6.).
Uwe Taubert: Skriver Hedeby's historie 1000 år efter. (FlA. 11. 7.).
 Gammel middelalderborg før Trøjborg byggedes. (FlA. 11. 7.).
Hans-Joachim Freiberg: Handelswege – Haitabu. (DN. 18. 8.).
Isabella: Alle Danmarks børn kender ham. Kustode Hans Chr. Petersen på Sønderborg slot. (Jyll.P. 12. 9., 3¹/₂ sp., 1 bill.).
Silvanus: Nydambåden hjem efter hundrede år. (Jyll.P. 27. 9., 4 sp., 2 bill.).
Søren Telling: Orientering om de store gravninger i Hedeby. Ny metoder har stået deres prøve. (FlA. 3. 10.).
P. Kürstein: Portrætter på Gottorp. (FlA. 15. 10.).
 Interessante fund i Bov kirkes kor. (S. 23. 10.).
Dr. Aner, Kiel: Haithabu und seine Eroberer. (DN. 28. 10.).
ch: Arbejdsmand i Terkelsbøl arbejder i urmenneskets spor (int. m. arbejdsmand Arthur Petersen). (JT. 25. 11.).

KIRKE, SKOLE OG SPROG

- Propst emer. Holdt*: Die Kirche an der Grenze. (DN. 4. 1.).
Jes Schmidt: Leiter: Um die Wahre Zweisprachigkeit. (DN. 11. 1.).
F. Jessen, Tinglev: Um die Kirchensprache. (DN. 14. 1.).
v. Rosen: Deutsche Schulen in Nordschleswig – Schule Schauby. (DN. 21. 1.).
G. Rohde: Deutsche Schulen in Nordschleswig – Jeising. (DN. 30. 1.).
G. Rohde: Deutsche Schulen (Østerhøjt). (DN. 8. 2.).
 En gammel skoles historie (Kobbelhæk). (FlA. 12. 2.).
Jens Holdt: Kirkelige forhold i Nordslesvig 1900–14. (V. 14. 2.).
H. Hejselbjerg Poulsen: Hævet fra glemselen op i højderne. H. A. Brorson. (Jyll.P. 23. 2., 3¹/₂ sp., 4 bill.).
Dagmar Voss: Deutsche Schulen in Nordschleswig (Wilsbek). (DN. 3. 3.).

- Dagmar Voss*: Deutsche Schulen Nordschleswigs (Padborg). (DN. 13. 3.).
- Arthur Lessow*: Die deutsche Schule erfüllt die Forderung auf Zweisprachigkeit. (DN. 16. 3.).
- v. Rosen*: Turnerschaft Sonderburg von 1884. (DN. 28. 3.).
- 40 Jahrfeier Deutsche Schule Süderwilstrup. (DN. 31. 3.).
- Knud Nissen*: »Sprache schön und wunderbar«. (DN. 4. 4.).
- 100 Jahre deutsches Turnen in Hadersleben. (DN. 9. 4.).
- Jes Schmidt*: Leiter: Die Deutschkenntnisse wachsen. (DN. 10. 4.).
- Högsbro-Weitling*: Volkskirche – einigendes Band der Menschen im Grenzland. (DN. 11. 4.).
- Salmebog tilbage til slægten Jacobsen, Smøl, efter 100 års forløb. (JT. 11. 4.).
- Paul Koopmann*: Skandinavische Volkshochschule zwischen gestern und morgen. (DN. 15. 4., 16. 4., 17. 4.).
- D. Voss*: Deutsche Schulen: Seth. (DN. 25. 4.).
- Mogens Bostrup*: Selv i ABC'en var der Nazi-propaganda. 75-års samtale med amtsskolekonsulent Hans Novrup, Sønderborg. (Jyll.P. 3. 5., 2^{1/2} sp., portræt).
- H. Kvist*: Dansk og tysk kirkeliv i vort grænseland. (FIA. 5. 5., 6. 5.).
- Jørgen Kristensen*: Landskirken og vi. (FIA. 6. 5.).
- Arne Sørensen*: Et sønderjysk folkeuniversitet. (FIA. 12. 5.).
- Dagmar Voss*: 90 Jahre deutsche Schule Uk. (DN. 16. 5.).
- Jes Schmidt*: Leiter: Probleme der Kindergärten. (DN. 26. 5.).
- Erik Bostrup*: Tåbeligt kun at ville tro på hvad man forstår. Afskeds-interview med biskop Frode Beyer. (Jyll.P. 31. 5., 3^{1/2} sp., portræt).
- Dagmar Voss*: Deutsche Schulen: Feldstedt. (DN. 3. 6.).
- Anstieg der Schülerzahlen an den deutschen Privatschulen. (DN. 11. 6.).
- N. Petersen-Høkkelbjerg*: Mine haver og min gerning (afskedssamtale med biskop Beyer). (JT. 14. 6.).
- Biskop Beyers afsked med Haderslev stift. (JT. 18. 6.).
- Fr. Schrøder*: Dansk efterskole fik en opblomstring efter 1945. (FIA. 10. 7.).
- Arne Skafte-Jensen*: Lå Ansgars kirke i Hviding? (FIA. 31. 7.).
- P. Helstrup Andersen*: Den grænseskole (grobund for grænseskoler efter 1864). (Uddrag af tale). (FIA. 7. 8.).
- Hans Christensen*: Den ny forbundsskole i Højer. (V. 10. 8.).
- Kaj Sieverts*: Vestslesvigske frimenigheder. (V. 14. 8.).
- Harboe Kardel*: Ein Markstein in der Schulgeschichte – Vor 150 Jahren – Enstedt. (DN. 19. 8.).
- Da Flensborg havde et kongeligt tilbud om at blive universitetsby. (FIA. 26. 8.).
- Dose*: Niederdeutsch und Hochdeutsch beim Stadtthing Hadersleben. (DN. 8. 9.).
- D. Voss*: Schule Norderlügum. (DN. 17. 9.).
- v. Leesen*: Visitenkarten deutscher Kulturarbeit im Grenzland. (Gymnasium). (DN. 26. 9.).
- Mende*: Gymnasium – Hort des deutschen Volkstums. (DN. 28. 9.).
- D. Lassen*: Grundlagen für kommende Generationen (Gymnasium). (DN. 29. 9.).
- v. Leesen*: Mittelpunkt der Volksgruppe (Gymnasium). (DN. 29. 9.).
- Dr. Gäde*: Gymnasium. (DN. 29. 9.).
- Arthur Lessow*: Reichhaltige deutsche Schularbeit 1964. (DN. 1. 10., 2. 10.).
- Chr. Petersen*: En sten i muren. Vojens Ungdomsskole 1939–1964. (DvH. 14. 10.).
- Dose*: 100 Jahre deutsches Turnen. (DN. 11. 11.).
- D. Voss*: Deutsche Schule Buhrkall. (DN. 25. 11.).
- H. v. Rosen*: Deutsche Schule Mølby. (DN. 9. 12.).

ENKELTE LOKALITETER

- Hans Becker*: Sydslesvigs spejdere får nu et hjemsted. (Om ødegården Tuedal = Tydal ved Trenen). (FlA. 10. 1., 4. 8.).
- E. Wittrup-Johansen*: Havbogades udslettelse. (S. 11. 1., 13. 1., 14. 1., 15. 1., 16. 1. og 17. 1.).
- Achelis*: Mit den Kaiserlichen kam der Tabak nach Hadersleben. (DN. 13. 1.).
- Vilb. la Cour*: Sådan ligger landet (skepsis overfor tyske planer om danskundervisning i alle Sydslesvigs tyske skoler og fælles tysk-dansk regionalprogram Skagen-Kiel). (Jyll.P. 15. 1. kronik).
- Aage Heinberg*: Romanen om slottet Pløn. (V. 15. 1.).
- miz*: Moderne landbrug i 175-årig gård (Sandbjerg). (JT. 15. 1.).
- Hans Jakob Nielsen*: Grænsen går langs med havestakittet (Vilmkjær). (Jyll.P. 26. 1., 5 sp., 5 bill.).
- Asger Nyholm*: Tønder under krigen 1864. (V. 25. og 27. 1.).
- H. H.*: Den Günderotske gård. Det ældste hus i Åbenrå? (FlA. 27. 1.).
- E. A. R. Bodholdt*: En slesvigsk adelsgård gennem 500 år. (Tyrstrupgård). (DvH. 1. 2.).
- Chr. Winther*: Rødding for 100 år siden. (DvH. 5. 2.).
- Lorenz Christensen*: Vor 100 Jahren: Auf dem Südermarkt. (DN. 8. 2.).
- H. Kragelund*: Lader sig ikke vikle ind i drømmespind (Årø). (JT. 27. 2.).
- Dose*: Am Aastruper Weg. (DN. 3. 3.).
- Sydjyllandsplanens montagebyggeri i Sønderborg. (S. 5. 3.).
- Bernhard Hansen*: Sønderborg slot. (FlA. 13. 3.).
- Farvel til det gamle rådhus, dobbeltgården Holmen 7, Flensborg. (FlA. 26. 3.).
- E. Wittrup-Johansen*: Byudviklingsplan for Als. (S. 28. 3.).
- Dose*: Wie die Hansburg entstand und spurlos verschwand. (DN. 2. 4.).
- Cloi*: Tinglev station gennem 100 år. (JT. 5. 4.).
- Max Rasch*: Vom Dravitter Holz Krug. (DN. 9. 4.).
- Tage Holm*: Vojens sogn – 50 år. (DvH. 11. 4.).
- K. Grage*: Om guld, kanoner, pest og forræderi i Tønning (1714). (FlA. 3. 4.).
- C. Heydenreich*: Tønnings turisme bygger på ruiner. (JT. 12. 4.).
- Chr. Ingwersen*: Alle tiders plankeværk. Da Nordangel blev omgivet af et gærde på 25 km.s længde (under hertug Hans). (FlA. 17. 4.).
- Harboe Kardel*: Als Rothenkrug Bahnstation wurde. (DN. 17. 4.).
- R. Mach*: En smilende by ved Vesterhavet. (Husum). FlA. 24. 4.).
- C. Heydenreich*: Tine reddede Husum, munkene skaffede turister. (JT. 26. 4.).
- De afkoblede brude og andre erindringer fra Christiansfeldt i 1864. (JT. 30. 4.).
- Chr. Ingwersen*: Driftig by ved Nordvejen (Kappel). (FlA. 30. 4.).
- Kai H. Thiele*: Det gamle tårn fra Sct. Laurenti på Før. (FlA. 8. 5.).
- Kaj Sieverts*: Fra Garding kirke til Ejdersted. (V. 15. 5.).
- E. A. R. Bodholdt*: Haderslev i gamle dage. (DvH. 23. 5.).
- Der er kommet nyt liv i Tinglev mose. »Æ sjevhus«. (FlA. 25. 5.).
- Skaftø Jensen*: Danmarks sydligste dambrug (Kruså). (FlA. 29. 5.).
- Jens A. Povelsen*: Byudviklingsplan for Rømø. (DvH. 30. 5.).
- Das Grab am Bahnhof (Sonderburg). DN. 30. 5.).
- Søren Telling*: Det sagnomspundne Hollingsted. (FlA. 5. 6.).
- E. Wittrup-Johansen*: Nybøl mølle restaureres. (S. 8. 6.).
- Knud Johnsen*: Fra kinakysten til Haderslev dam. (Leif Nielsens passagerfart). (Jyll.P. 19. 6., 2^{1/2} sp., 2 bill.).

- Chr. Ingwersen*: Skynd dig, kom, om føje år, heden som en kornmark står. Skelbæk-kommunen Vesbys forvandling (program Nord). (FlA. 26. 6.).
- Rømø kommandørsten til ære og værdighed. (JT. 5. 7.).
- E. A. R. Bodholdt*: Om Tyrstrup herred og dets præster. (DvH. 20. 7.).
- Harboe Kardel*: »Kaiserliches Postamt« in Apenrade (Ausbruch des 1. Weltkriegs). (DN. 1. 8.).
- Folketingsmand Jens Bladt* om sin indkaldelse i 1914. (S. 5. 8.).
- H. Gorrsen*: Politibetjent og lappeskrædder (det gl. Christiansfeld). (JT. 6. 8.).
- E. Ramsing Lorenz*: Et moderne eventyr på Rømø (havnen). (FlA. 7. 8., 19. 8., 20. 8.).
- Hans Wulff*: En slægtsgård i Sønderjylland (fra Fæsted). (V. 13. 8.).
- P. Gorrsen*: Havnen på Rømø – udviklingshistorie. (S. 18. 8.).
- Chr. Roth*: Da blieb keine Kehle trocken (Sonderburgs Schankstätten vor dem ersten Weltkrieg). (DN. 19. 8., 26. 8., 29. 8., 29. 9.).
- Karl Christiansen*: Det sker i Harreslev. (DvH. 29. 8.).
- Flemming Sørensen*: Fredelig generobring af Sydslesvigs jord. Harreslev kommune snart helt opkøbt af danske og svenske. (Jyll.P. 3. 9., 2 sp., 3 bill.).
- R. Mach*: Det gælder bare om at tage fat. (Selvbyggerprojektet i Kobbermøllen). (FlA. 4. 9.).
- Cloi*: Da danskheden i Tinglev blev sig bevidst. (JT. 13. 9.).
- E. J.*: Historien om Nordborg Slot. (JT. 13. 9.).
- Johannes Fosmark*: Vidunderlige Kegnæs. (FlA. 11. 9.).
- Et særpræget bygningsværk (Spejlgrotten, Flensborg). (FlA. 23. 9.).
- Da Tinglevhus var sognets midtpunkt. (FlA. 5. 10.).
- Aug. F. Schmidt*: Fra Spandet sogn. (V. 12. 10.).
- I. O.*: Sandbjerg gods og dets historie. (FlA. 13. 10.).
- K. Grage*: Da Ladelund var slået med rædsel (Kz-lejren). (FlA. 16. 10.).
- Det ældgamle haubarg Middelborg sløjfes ikke. (Svabsted). (FlA. 31. 10.).
- Mennoniterkirken genindvies efter 5 års restaurering (Frederiksstad). (FlA. 5. 11.).
- Chr. Ingwersen*: Endnu et bette nøk. Sydslesvigs vestkyst vil i de kommende 15 år få en ny digelinie. (FlA. 20. 11.).
- E. Guldager-Olesen*: Vingede ugeringsmænd (om Slesvig by). (JT. 28. 11.).
- Det fredede hus Nybro 14–16 i Åbenrå. (FlA. 3. 12.).
- Kristiane Fischer*: En grænse er mere end en streg (Kruså siden 1920). (FlA. 11. 12.).
- Knud Johnsen*: Husmænd laver damesko. Industrielt sving i Bredebro. (Jyll.P. 13. 12., 3½ sp., 2 bill.).
- E. A. R. Bodholdt*: Da russerne holdt Christiansfeld besat. (DvH. 22. 12.).
- Ole Bech*: Folkekirken må ud af andedams-mentaliteten (int. m. pastor Th. Kühl, Løjt). (JT. 22. 11.).
- Søren Telling*: Grænsen ligger fast – sådan da. Hvor Godfreds volde byggedes for over 1000 år siden. (FlA. 23. 12.).
- Viggo Jürgensen*: Perle unter den schönsten Häusern Apenrades (Nybro 14). (DN. 24. 12.).
- Die gute alte Eisenbahn – 100 Jahre. Eisenbahnnetz Westküste. (DN. 24. 12.).

AF DAGENS DEBAT

- Groth-Bruun in Sankelmark*: Landesplanung – viel Theorie. (DN. 8. 1.).
- Bjørn Svensson*: Der klages ikke mere over *regionalradioen*. (S. 8. 1.).

- Jes Schmidt*: Leiter: Erich Mende in Nordschleswig. (DN. 30. 1.).
- P. Gad*: Volkstumskampf am Scheideweg. (DN. 31. 1.).
- Verbundenheit Nordschleswigs mit Berlin. (DN. 3. 3.).
- Peter Rasmussen*: Ist die bäuerliche Grundlage der Volksgruppe in Gefahr? (DN. 6. 3.).
- Jes Schmidt*: Leiter: Eine missweisende Auslegung: Ripener Vertrag. (DN. 19. 3.).
- Kai Edv. Larsen*: Brydninger inden for det tyske mindretal. (JT. 25. 3.).
- J. Schmidt*: Leiter: Ausbau der Minderheitenpresse. (DN. 2. 4.).
- H. Marquardsen–Niels Bøgh Andersen über Minderheiten-Probleme. (DN. 8. 4.).
- Paul Koopmann*: Das Vermöchtinis von Düppel – Deutsche Aufgabe im Grenzland. (DN. 18. 4.).
- »Dialog 1964« Deutsch-dänische Fernsehsendung. (DN. 25. 4.).
- Gebiets-Förderungsplan für Nordschleswig aufgestellt: Handelsminister Baunsgaard – Bürgermeister Paulsen. (DN. 29. 4.).
- Haarlöv–L. Clausen*: Bauordnung hüben und drüben. (DN. 1. 5.).
- Vilh. la Cour*: Et ømtåleligt spørgsmål. (Ejderskolestriden). (Jyll.P. 5. 5.).
- Lille læserbrev hertil af Bøgh Andersen 12. 5.
- Chr. Stenz*: Det sønderjyske universitet. (JT. 27. 5.).
- Vilh. la Cour*: Afsluttende bemærkninger om Ejderskolestriden. Indlæg af Bernhard Hansen. (Jyll.P. 23. 5., 30. 5.).
- Arne Sørensen*: Et sønderjysk folkeuniversitet. (Jyll.P. 4. 6.).
- Tyge Haarløv*: Hele Norden kan foretage investeringer i Nordslesvig, Industrialisering og anden økonomisk udvikling i grænselandet. (FLA. 15. 7., 16. 7., 17. 7.).
- Sydslesvigske arbejderes kontakt med Danmark. (DvH. 9. 6.).
- Vom klassischen Schauspiel bis zum modernen Einakter – Kulturelles Program – Rudolf Stehr: Keine kulturelle Isolation. (DN. 22. 8.).
- Mindretallets slutspurt. (JT. 1. 9.).
- K. Edv. Larsen*: Efter folketingsvalget i Nordslesvig. (FLA. 24. 9.).
- Bjørn Hanssen*: Folketingsvalget i grænselandet. (DvH. 3. 10.).
- Bjørn Hanssen*: Deutschtum in den Grenzkreisen. (DN. 6. 10.).
- M. Kamphövener*: Ny situation for det tyske mindretal (efter valget). (FLA. 7. 10.).
- Theater im deutsch-dänischen Grenzland. (Frau M. Hahnemann – Benno Hattesen). (DN. 20. 10.).
- Jes Schmidt*: Am Anfang eines neuen Kapitels (Verlust der Minderheiten-Vertretung im Folketing). (DN. 7. 11.).
- H. P. Johannsen*: Grenzland Schleswig zwischen heute und morgen. (DN. 10. 11.).
- Jes Schmidt*: Um die Zielsetzung im Grenzraum. (DN. 10. 11.).
- Heimdeutsche Geschichte nicht beschwören, sondern gestalten. (Ansprache P. Koopmann u. Peter Petersen). (DN. 11. 11.).
- Harboe Kardel*: Markstein in der Geschichte der »Schleswigschen Verbindung« (Nordschl. Studenten in Kopenhagen). (DN. 24. 11.).
- Kai Edv. Larsen*: Udviklingen hos det tyske mindretal. (DvH. 3. 12. og 4. 12.).
- Vilh. la Cour*: Naboer – før, nu og siden (ikke den mønsteridyl, som nogle tror). (Jyll.P. 7. 12.).
- Harboe Kardel*: Bewahrung unserer alten Häuser. (DN. 10. 12.).
- Fr. Rudbeck*: Mindretallet som tysk hjemstavnsbevægelse. (Jyll.P. 28. 12.).
- To betydningsfulde grænser for grænselandet i sydvest. Amtmand *Tyge Haarløv* om arbejder og bestræbelser, landegrænser og Vesterhavet. (FLA. 30. 12.).

FORSKELLIGT

- Børne- og plejehjemsforening for Sønderjylland oprettet. (S. 18. 1.).
Bruno Ketelsen: Petrifueer an der Westküste. (DN. 12. 2.).
Karl Christiansen: De tog murskeen i egen hånd (Kruså byggeforening). (Jyll.P. 1. 3.).
Anna Rud Bentholm: Kontakt over grænsen. (V. 3. 3.).
Chr. Winther: Grænseforeningen for Haderslev Vesteramt. Hvordan det be-
 gyndte. (FlA. 16. 3.). – Arbejdet i trediverne. (17. 3.). – Besættelsesårene. (18.
 3.). – De sidste 16 år. (19. 3.).
Harboe Kardel: Grossbrände und Wiederaufbau vor 350 Jahren. (DN. 7. 4.).
 Liebe und Politik (Junge Leute, Nationalismus, Grenze). (DN. 16. 4.).
 100 jährige Karte von Alsen. (DN. 17. 4.).
 SØNDERJYDEN udskriver *prisopgave om landsdelen*: Arbejderne og arbejder-
 bevægelsen i genforeningsprocessen. (S. 17. 4.).
Günther Hahn: Feuilleton: Shakespeare in Schleswig-Holstein. (DN. 2. 5.).
Tyge Haarløv: Forskellen mellem 1860 og idag. (Den nordslesvigske befolknings-
 tals stagnation og midlerne til dens afhjælpning). (FlA. 4. 5.).
J. Hattinger-Jacobsen: Hundrede år efter (afspænding). (FlA. 9. 5.).
 Dansk mønsterlandbrug i Røhsminde. (JT. 23. 5.).
 Asiatick frugt fundet på Barsø. (JT. 3. 6.).
Hanns Reich: Et aktivt drengeorkester. Flensborg FDF orkester. (FlA. 4. 6.).
Willy-August Linnemann: Fremtidshåb. Tale ved de danske sydslesvigeres års-
 møde i Flensborg. (FlA. 7. 6., 8. 6.).
 Verbesserung der Seedeiche. (DN. 11. 6.).
 Streiflichter vom Kongress der Minderheiten in Regensburg. (DN. 20. 6.).
 Sønderborg: Borgmesterkæde overrakt. (S. 2. 7.).
Jens Lampe: Omkring Jeppe Aakjærs genforeningsdigt. (FlA. 15. 7.).
Bernhard Hansen: Også et jubilæum. Redaktør Jens Jessens »Stavebog for hjem-
 met«, 1880, genudsendtes 1914. (FlA. 18. 7.).
Bernhard Hansen: Om sydslesvigske stednavne. (FlA. 3. 8.).
K. Bøgholm: Sydslesvig som dansk arv. Der må udformes en europæisk grænseret. (FlA. 17. 9.).
J. O. Dekam: Sønderjyske innslag i befolkning og bybildet i Norges sydligste by. (FlA. 23. 9.).
CH: Der er jo sprit i, I farisæere (Nordstrand). (JT. 27. 9.).
P. S. Ganderup: Sagn fra Tørning. (DvH. 12. 10.).
Dose: Einst gab es Hopfenbau in Nordschleswig. (DN. 17. 10.).
 Nordschleswig im Zerr-»Spiegel«. Spiegel-Artikel. (DN. 20. 10.).
V. Tams Jørgensen: Nordfriserne mellem dansk og tysk. (FlA. 22. 10.).
K. Edv. Larsen: De gjorde deres pligt. Sønderjyske soldaterbreve fra den første
 verdenskrig. (FlA. 27. 10., 28. 10.).
J. Bukdahl: Grænselandets indre melodi. Voldsgrænsens betydning for dansk fol-
 keliv og litteratur. (Tale). (FlA. 31. 10.).
K. Chr.: Juleskikke i Sydslesvig. (DvH. 24. 12.).
Dose: Feste, wie man sie einst in Nordschleswig feierte. (DN. 24. 12.).
Viggo Jørgensen: Die Silvester-Flut 1904. (DN. 31. 12.).
Harboe Kardel: Weihnachtsfest im Vaterhaus von Herman Bang. (DN. 24. 12.).
Harboe Kardel: Studentische Aufgaben der Gegenwart (Schleswigsche Studenten
 in Kopenhagen). (DN. 29. 12.).

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

6. og 7. hovedskoleklasse,
realafdeling og gymnasium.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**Besøg
landsdelens
museer**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye
og den ældre litteratur
på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-12

GRAASTEN

^{1/2} Sønderjydske Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKER!

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

Støt
vore
annoncører

Aldrig læste bøger er død kapital Byt til andre bøger eller sælg

Se BOGBØRSEN på omslagets anden side.

Tilbud og efterlysninger
så BOGBØRSEN
Optages gratis for abonn.
på Sønderjysk Månedsskrift

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbogs

Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM A/s • VOJENS